

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

AUŠRA SURVILAITĖ

**LAIKINOJO NEDARBIŪGUMO IR JO KONTROLĖS
ORGANIZAVIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:

doc. dr. A. Gaižauskienė

Vilnius, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

LAIKINOJO NEDARHINGUMO IR JO KONTROLĖS
ORGANIZAVIMAS

Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas
Sveikatos apsaugos įstaigų administravimas
Studijų programa 621N71001

Darbo vadovė:
doc. dr. A. Gaižauskienė
2014 - -

Recenzentas

2014 - -

Darbą atliko:
SAAmis 02 - 01 gr. stud. A. Survilaitė
2014 - -

Vilnius, 2014

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PRIEDŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	8
1. LAIKINOJO NEDARBIŪGUMO IR JO KONTROLĖS TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1 Lietuvos socialinės politikos apžvalga.....	11
1.2 Laikinojo nedarbingumo planavimo modeliai	12
1.3 Kontrolės proceso samprata	13
1.4 Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės administravimas	15
1.4.1 Laikinojo nedarbingumo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienyje	17
1.4.2 Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės ištekliai.....	21
1.4.4 Laikinojo nedarbingumo kontrolės proceso valdymo strategija.....	24
1.4.5 Laikinojo nedarbingumo kontrolę atliekančių dalyvių funkcijos, teisės bei atsakomybė ...	26
1.4.6 Nedarbingumo kontrolės programos, organizuojamos užsienyje.....	31
2. VEIKSNIŲ, ĮTAKOJANČIŲ LAIKINĄJĮ NEDARBIŪGUMĄ, ANALIZĖ	35
2.1 Tyrimo imties apibrėžimas ir organizavimas	35
2.3 Tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija	36
2.3.1 Laikinojo nedarbingumo raida Lietuvoje	36
2.3.2 Nacionalinio lygmens veiksniai ir jų analizė.....	39
2.3.4 Visuomeninio - organizacinio lygmens veiksniai ir jų analizė	42
2.3.5 Individualaus lygmens veiksniai ir jų analizė.....	46
3. KOKYBINIS NEDARBIŪGUMO KONTROLĖS TYRIMAS	49
3.1 Tyrimo imtis, metodai ir organizavimas.....	49
3.2 Tyrimo duomenų analizė ir interpretacija	49
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	58
BIBLIOGRAFIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	61
ANOTACIJA.....	66
ANNOTATION	67
SANTRAUKA	68
SUMMARY	70
PRIEDAI.....	71

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1. Vadybos kontrolės funkcijų loginė schema
2. Sąlygų, kurioms esant, asmuo turi teisę į ligos pašalpą loginė schema
3. VSDFV biudžeto išlaidų struktūra 2012 m.
4. Valstybinio socialinio draudimo valdymo loginė schema
5. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinio skyriaus organizacinė valdymo struktūra
6. Specialisto, atsakingo už nedarbingumo kontrolės vykdymą, funkcijų loginė schema
7. Laikinojo nedarbingumo kontrolės funkcijų vykdymo seka
8. Neteisėtų ASPĮ veiksmų, kurie įtakoja žalos atsiradimą, schema
9. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičius vienam apdraustajam Lietuvoje nuo 1997 – 2012 m.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė.* Ligos pašalpos kompensavimo teisinio reglamentavimo raida
- 2 lentelė.* Nacionalinio lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikinuoju nedarbingumu
- 3 lentelė.* Visuomeninio - organizacinio lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikinuoju nedarbingumu
- 4 lentelė.* Individualaus lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikinuoju nedarbingumu
- 5 lentelė.* Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo Lietuvoje teisinį reglamentavimą
- 6 lentelė.* Ekspertų teiginiai apie laikinojo nedarbingumo išmokas
- 7 lentelė.* Lietuvos ir užsienio šalių laikinojo nedarbingumo kompensavimo sistemų rodiklių palyginimas
- 8 lentelė.* Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo pokyčius ir asmenų pasitikėjimą valstybe
- 9 lentelė.* Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo kontrolės programų įgyvendinimą Lietuvoje
- 10 lentelė.* Ekspertų pasiūlymai dėl laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimo Lietuvoje

PRIEDŲ SĄRAŠAS

- 1 priedas. Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymas
- 2 priedas. VSDFV teritorinio skyriaus Sutarties su ASPI, dėl teisės išduoti Elektroninius nedarbingumo pažymėjimus bei elektroninius nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus, tipinė forma
- 3 priedas. Kokybinio tyrimo interviu klausimai

SANTRUMPOS

ADIS - apdraustųjų, išmokų gavėjų ir draudėjų konsultavimo ir informavimo interaktyvių elektroninių paslaugų sistema;

ASPI – Asmens sveikatos priežiūros įstaiga;

BVP - bendrasis vidaus produktas.

CDMEK – Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija;

EDAS – Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema;

EGAS – Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema;

EPTS - Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema;

GKK – Gydytojų konsultacinė komisija;

LR – Lietuvos Respublika;

NDNT – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

Nedarbingumo pažymėjimai – elektroniniai nedarbingumo pažymėjimai bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimai, kurie išduoti per Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistemą;

SODRA – Socialinis draudimas;

Taisyklės - Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. liepos 21 d. įsakymu Nr.V-653 /A1-356 patvirtintos, Nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo pažymėjimų išdavimo taisyklės;

Vyriausiasis specialistas – valstybės tarnautojas, vykdamas funkcijas, susijusias su nedarbingumo kontrole;

VSDFV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

IVADAS

Socialinė apsauga yra ypatingai visuomenei svarbi sritis, kuri yra glaudžiai susijusi su nedarbu, skurdu bei visuomenės senėjimu. Laikinasis nedarbingumas priklauso socialinei apsaugos sistemai, nes pagrindinės sąlygos bei gairės apibrėžiamos teisės aktuose, kurie ir reglamentuoja socialinę politiką. Laikinasis nedarbingumas – tai laikotarpis, kai asmuo dėl su sveikata susijusių priežasčių negali dalyvauti profesinėje veikloje. Pagrindinė taisyklė reglamentuota teisėje yra, kad visi apdrausti asmenys, savarankiškai dirbantys ir bedarbiai turėtų teisę į finansinę pagalbą, nesvarbu dėl kokios priežasties ji būtų reikalinga (Hetzler, 1981). Sprendimai dėl teisės į išmokas ligos atveju turi didelę įtaką gyvenimo kokybei ir visuomenei. Siekiant pašalinti sistemos trūkumus bei sukurti visuomenės poreikius ir lūkesčius atitinkančią socialinę apsaugą reikia tinkamai įvertinti esamą padėtį.

Kontrolė - tai viena iš organizacijos valdymo funkcijų. Kontrolės proceso vadyboje reiškiasi visi bendrieji organizacijos valdymo etapai: planavimas, organizavimas, valdymas ir vertinimas. Kontrolės procesas apibrėžiamas, kaip statistikos ir inžinerijos disciplinų derinys, kuris susijęs su mechanizmų, konstrukcijų ir algoritmų procesų palaikymu esamuose ribose.

Piktnaudžiavimas nedarbingumu buvo išskirtinis sovietinės visuomenės bruožas. A. Guogis (2004) padarė išvadą, kad dauguma socialinės apsaugos darbuotojų Lietuvoje buvo aukštos kvalifikacijos bei pasižymėjo nepriekaištinga moraline bei etine reputacija, tačiau sistemos pažangai trukdė finansiniai išsekvojimai, korupcija ir piktnaudžiavimas, todėl 2004 m. buvo pradėta įgyvendinti naujosios viešosios vadybos principus (Guogis, 2004). Nuosmukio išvengimui bei tobulėjimo procesui svarbus veiksnys tapo kontrolės funkcija. Specialistų, atliekančių kontrolės funkciją, darbas tapo reikšmingas ir reikalavo plataus medicininį ir administracinių žinių spektro. Tačiau negalime teigti, kad tai vieninteliai nedarbingumo kontrolės dalyviai. Sprendimų, dėl laikinojo nedarbingumo, priėmimo dalyvauja ASPI, privačių ir valstybinių draudimo organizacijų darbuotojai.

Temos aktualumas ir naujumas. Temos pasirinkimą lėmė susiklosčiusi Valstybinio socialinio draudimo biudžeto, iš kurio apmokamas laikinasis nedarbingumas bei nėštumo ir gimdymo atostogos, situacija. 2013 metų duomenimis VSDFV biudžeto priskaičiuotos piniginės išlaidos buvo 11 mlrd. 167, 4 mln. Lt, o išlaidos ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokoms sudarė net 10,4 proc. visų išlaidų.¹ Didžiausią dalį socialinio draudimo pašalpų ir kompensacijų išmokų struktūroje sudaro ligos

¹ VSDFV pranešimai spaudai, prieiga per internetą <http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=24609&page_nr=>>.

pašalpų skaičius, todėl siekiant VSDFV biudžeto lėšų racionalaus naudojimo, ypač svarbų vaidmenį atlieka laikinojo nedarbingumo kontrolė, kuri neleidžia piktnaudžiauti VSDFV lėšomis (Predkeliene, 2007).

Taisyklės², nusakančios nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo tvarką, nuolat tobulinamos, keičiamos, tačiau laikinojo nedarbingumo kontrolės proceso analizė nėra atlikta. VSDFV 2014 m. veiklos plane numatyta, kad pagrindiniai nedarbingumo kontrolės tikslai susiję su sistemos išteklių tobulinimu, praktinių problemų išskyrimu ir sprendimų ieškojimu, savikontrolės proceso organizavimu ir darbo kokybės gerinimu. Šio darbo tikslas orientuotas į iškeltus veiklos planus: siekti pagerinti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės veiklos kokybę, apžvelgiant egzistuojančius laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės vadybos aspektus, įvertinant kiek šis valdymas yra tinkamas, efektyvus bei rezultatyvumas ir kokią naudą teikia visuomenei. Siekiant tobulinti nedarbingumo kontrolės sistemą reikalinga esamos situacijos bei proceso analizė. Darbas unikalus tuo, kad pateikia laikinojo nedarbingumo politikos ir jos kontrolės sisteminę analizę bei įgyvendinimą. Laikinasis nedarbingumas yra viena iš mažiausiai tirtų bei nagrinėtų socialinio draudimo sričių. Lietuvoje laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės tema nėra išnagrinėta, nėra pateikto aiškaus proceso įgyvendinimo modelio. Teoriniai ir praktiniai laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės tyrimai gali pasiūlyti sistemos tobulinimo būdus, priemones bei metodus. Tema aktuali sveikatos priežiūros specialistams, sveikatos priežiūros įstaigą administruojantiems asmenims, laikinojo nedarbingumo kontrolę atliekančioms institucijoms bei visuomenei, naudojančiai sveikatos priežiūros ir socialinio draudimo siūlomas garantijas bei paslaugas. Kontrolės duomenys gali suteikti naudingos informacijos nedarbingumo politikos formavimui, draudimo kompanijoms, darbdaviams ir gydytojams.

Tyrimo problema. Kas įtakoja laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės pokyčius? Ar Lietuvoje vykdoma nedarbingumo kontrolė yra pakankamai efektyvi ir kokybiška.

Tyrimo objektas. Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės organizavimo procesas.

Remiantis tyrimo problema ir objektu, įvardijamas **tyrimo tikslas** – nustatyti laikinojo nedarbingumo kontrolės procesą įtakojančius veiksnius bei atskleisti sistemos tobulinimo būdus. Tikslui įgyvendinti iškeliami **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti laikinojo nedarbingumo kontrolę nagrinėjančią mokslinę literatūrą bei ją reglamentuojančius teisės aktus ir apibrėžti laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės proceso

² Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės, Valstybės žinios, 2010-07-27, Nr. 89-4740.

administravimo modelį.

2. Apžvelgti užsienio šalių patirtį, laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės valdyme.
3. Ištirti bei įvertinti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės procesą įtakojančius veiksnius.
4. Įvardinti kokybinio tyrimo metu iškeltas problemas, su kuriomis susiduriama administruojant laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę.
5. Pateikti išvadas, tyrimo rezultatus bei pasiūlymus tyrimo metu nustatytoms problemoms spręsti.

Tyrimo metodai ir naudoti šaltiniai. Atliekant laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės proceso analizę buvo taikyti šie metodai: mokslinės literatūros bei teisės aktų sisteminimas ir apibendrinimas, statistinių ir kokybinių duomenų analizė. Teoriniai ir metodologiniai tyrimo daliai naudotasi tarptautinėmis duomenų bazėmis: EBSCO, SAGE, Science Direct, Emerald. Kiekybinio tyrimo analizei pasitelktas Microsoft Office programų paketas ir SPSS - statistinių duomenų apdorojimo, programa. Remiantis atliktos literatūros bei statistinių duomenų analize, sudarytas penkių atvirų klausimų klausimynas. Siekiant įvertinti nedarbingumo kontrolės procesą pasitelktas kokybinio tyrimo metodas – ekspertų apklausa (interviu). Tyrimas reikalingas trūkumų bei priemonių, padedančių tobulinti laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės proceso įgyvendinimą, atskleidimui.

1. LAIKINOJO NEDARbingUMO IR JO KONTROLĖS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Lietuvos socialinės politikos apžvalga

Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės planavimo pagrindas yra pagrįstas socialinės politikos veikimo bruožais bei principais. Siekiant tinkamai išnagrinėti laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę Lietuvoje pirmiausia vertėtų susipažinti bei apibrėžti Lietuvos socialinės apsaugos sistemą, šios sistemos draudimo rūšis ir pagrindinius bruožus.

Valstybinę socialinę politiką apibrėžia, kaip piniginių išmokų bei paslaugų paskirstymą atsižvelgiant į prarandamų ir gaunamų pajamų dydį, taip pat nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai apsirūpinantiems piliečiams. Socialinė apsauga suprantama, kaip valstybės bei privačių subjektų, kurių veiklą reglamentuoja valstybė, teikiama materialinė parama ar socialinės paslaugos asmenims, kurie susidūrė su socialine rizika (Guogis et al, 2000). Tas pats autorius savo darbuose socialinę apsaugą paaiškina, kaip valstybės nustatytas socialines - ekonomines priemones, kurios įgali gyventojus aprūpinti reikalingomis lėšomis ir paslaugomis, kai jie negali pakankamai apsirūpinti iš darbo ar kitokių pajamų (Guogis, 2004).

Socialinis draudimas – tai socialinės apsaugos sistemos dalis, kuri yra finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti socialines išmokas (Guogis, 2002). Valstybinio socialinio draudimo sistemos, kuri grindžiama universalumo ir solidarumo principais, pradžia buvo 1991 m. Valstybę, kuri yra piliečių įpareigota mažinti ekonominį skurdą, socialinę nelygybę ir visuomenės sluoksnių atskirtį bei padedanti piliečiams susikurti orų gyvenimą, galima vadinti socialine teisine valstybe (Vaišvila, 2000). Svarbus socialinės teisinės valstybės efektyvaus funkcionavimo ir stabilumo garantas yra solidarumas, kuris padeda įveikti socialinę įtampą, kuri kyla tarp valstybės ir visuomenės (Bieliauskaitė, 2009).

Valstybinio socialinio draudimo santykių pagrindus: draudimo rūšis, draudimu draudžiamų asmenų kategorijas, valdymo sistemos principus bei struktūrą, jos subjektų teises, pareigas ir atsakomybę nustato Valstybinio socialinio draudimo įstatymas³. Viena iš svarbiausių sąvokų pateiktų šiame įstatyme yra valstybinio socialinio draudimo apibrėžimas: socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ar jų šeimų nariams dėl draudiminių

³ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.

įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.⁴

Lietuvoje išskiriamos penkios socialinio draudimo rūšys: pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų bei sveikatos draudimas. Draudimas remia bei padeda įveikti pagrindines socialines rizikas, visuomenės grėsmes ir pavojus, tokius kaip senatvė, negalia, mirtis, liga ar trauma, motinystė (tėvystė), nedarbas, susiklosčiusi sunki situacija šeimoje, nepriteklis ar skurdas.

Šiame darbe plačiau nagrinėsime ligos ir motinystės socialinio draudimo dalį – laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės valdymą. Išnagrinėsime laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės valdymo etapus ir programas, naudojamas laikinojo nedarbingumo pokyčiams kontroliuoti.

1.2 Laikinojo nedarbingumo planavimo modeliai

Daugelio pasaulio šalių skiriasi laikinojo nedarbingumo finansavimas, išmokų skyrimo metodai bei dydžiai. Teisė gauti nedarbingumo atostogas gali būti užtikrinta trimis skirtingais būdais (Honeycut, Mitra, 2005). Pagal šį suskirstymą galime išskirti tris laikinojo nedarbingumo planavimo modelius.

Pirmasis būdas yra socialinio draudimo išmokos, tačiau socialinio draudimo nauda atitenka tik tiems, kurie šiuo metu dirba ir nedarbingumas atsiranda mokėjimo laikotarpiu. Pagrindinis socialinio draudimo vaidmuo ligos ar traumas atveju yra ligos pašalpos, prarastų pajamų kompensavimas bei sveikatos apsauga, papildomų gydymui reikalingų pajamų kompensavimas. Socialinio draudimo programos gali būti dvišalės, kai įmokas moka darbuotojas ir darbdaviai, arba trišalės – su valstybės priemokomis. Socialinio draudimo įmokos ir nedarbo išmokos priklauso nuo darbuotojo darbo užmokesčio. 96 iš 154 šalių, numatančių mokamų nedarbingumo atostogų garantiją yra pagrįstos socialinio draudimo modeliu. Dažniausiai naudojamas socialinio draudimo finansavimo būdas yra trišalis finansavimas, pagrįstas darbuotojų, darbdavių ir vyriausybės įmokomis. Socialinio draudimo sistemoje, kurioje apskritai nedarbingumo atostogos yra ilgesnės, darbo užmokesčio sumažėjimas ir kartu aktyvi darbo rinkos politika bei valdžios institucijų kontrolė, motyvuoja darbuotojus grįžti į darbą (Schliwen et al., 2011).

Antrasis mechanizmas yra pagrįstas darbdavio atsakomybe. Ši sistema skiriasi tuo, kad ji yra visiškai finansuojama darbdavio. Šiuo atveju, darbo teisės aktai reikalauja, kad visi darbdaviai suteiktų

⁴ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.

darbuotojams tam tikros nustatytos trukmės ir tam tikro finansavimo laikinojo nedarbingumo atostogas. Sistemoje, kuri paremta darbdavio atsakomybe, darbdaviai gali atidžiai stebėti darbuotojus ligos atostogų metu, kai kuriais atvejais, kai asmuo serga labai ilgai, gali reikalauti gydytojo išrašo. Dvidešimt septynios šalyse nedarbingumo atostogų sistema remiasi darbdavio atsakomybe, dauguma jų yra Afrikos (63 proc.) ir Azijos (26 proc.) (Schliwen et al., 2011).

Kai kurios šalys sujungia šiuos metodus ir nustato dviejų etapų modelį: pradinį nedarbingumo laikotarpį apmoka darbdavys, o tolimesnės trukmės nedarbingumo atostogos, po nustatyto laikotarpio, apmokamos iš socialinio draudimo. Šis modelis buvo sukurtas siekiant sudaryti sąlygas darbdaviui kontroliuoti pravaikštas. Dviejų pakopų deriniu, darbdavio atsakomybe ir socialinio draudimo, remiasi 29 šalys, dauguma jų Europoje (55 proc.) (Schliwen et al., 2011).

Trečiasis iš metodų yra socialinė parama. Socialinės paramos programomis siekiama remti konkrečias gyventojų grupes (paprastai tuos, kurie gauna mažiausias pajamas), ligos ar traumos atvejais, kai asmenys neturi pajamų šaltinio ar pajamos yra labai mažos (Kingson, Schulz, 1997). Išmokos pagal tokią programą paprastai finansuojamos iš valdžios institucijų. Socialinė parama yra rečiausiai naudojamas modelis, tik Australija taiko šį modelį, o kitos trys šalys (Danija, Islandija ir Naujoji Zelandija) jungia su darbdavio atsakomybe (Schliwen et al., 2011).

Tyrimo metu nustatyta, kad septyniolikoje pasaulio šalių laikinojo nedarbingumo atostogų nekompensuoja, garantuojama teisė į tris laisvas dienas, neužtikrinant pajamų ar toliau mokamo darbo užmokesčio. 154 šalyse teikiamos apmokamos atostogos dėl ligos, tačiau skiriasi mokėjimo trukmė ir išmokų skaičiavimo modeliai (Schliwen et al., 2011).

Iki 2006 metų 158 pasaulio šalys pripažino apmokamą laikinojo nedarbingumo atostogų svarbą, o 18 šalių nebuvo teisinio reglamentavimo dėl teisės nedirbti ligos atveju ir gauti pajamas už šį laikotarpį (Earle et al, 2006). Nors didžioji dalis šių šalių buvo ekonomiškai silpnos, tačiau į šį sąrašą pateko JAV ir Korėjos Respublika (Schliwen et al., 2011).

1.3 Kontrolės proceso samprata

Organizacijos valdymo kontrolė parodo, kaip efektyviai organizacija prisitaiko prie aplinkos, panaudoja informacines sistemas bei su kokiomis problemomis susiduria (Vijayakumar, 2009). Sistemos kontrolės terminas apima kontrolės priemones, taikomas veiklos ir procesų vykdymui, tokias kaip statistinė kokybės kontrolė ar reikalaujamų terminų valdymas (Robert, 2003).

Plačiąja prasme kontrolė yra procesas, kurio metu asmenys, grupės ir organizacijos įvertina ar

atliktas darbas, elgesys ir veiksmai kitų grupių, organizacijų ir asmenų atitinka standartus, elgesio normas. Terminas kontrolė yra naudojamas nustatyti ar tie standartai ir lūkesčiai atitinka kolektyvinio proceso apibrėžimą. Kontrolė apima ne tik įvertinimą ir nuobaudų taikymą už neatitinkančių normų veiklos rezultatus, tačiau gali apimti ir išteklių ir infrastruktūros tobulinimą, standartų sudarymą. Viena iš didžiausių kontrolės problemų yra priemonių, normų, standartų, elgesio nustatymas, kontrolės normų teisėtumo įgyvendinimas. Integruotas požiūris į kontrolės procesą padėtų nustatyti ribas bei normas (Zald, 1978).

Ketrios pagrindinės kontrolės funkcijos yra:

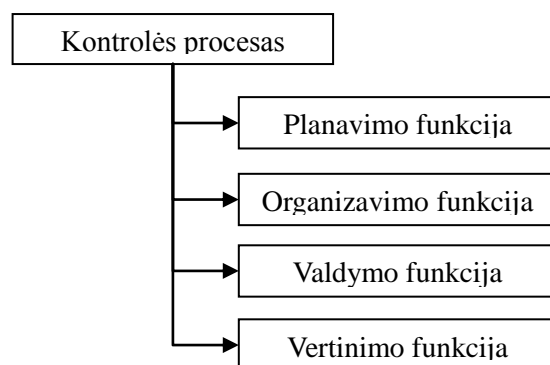
- nustatyti ar palaikyti esamą situaciją bei pašalinti neigiamus veiksnius;
- patikrinti bei išsiaiškinti bendradarbiavimo ir sąveikos tarp kintamųjų problemas;
- būti kaip atskaitos taškas tyrimams ir normoms;
- įvertinti grynąjį poveikį nepriklausomo kintamojo, kai procesą įtakoja kiti kintamieji (Platt, 2004).

Kontrolė gali būti atlikta trečiosios nešališkos organizacijos, kuri atliktų neutralaus tarpininko vaidmenį sprendžiant daugelį projekto koordinavimo klausimų. Vadovybės vaidmuo yra gautus kontrolės duomenis panaudoti kaip priemonę siekiant sumažinti projektų veiklos trūkumus.

Vertinimas viešajame sektoriuje yra reikalingas dėl šių priežasčių:

- nuolat kintantis viešojo sektoriaus valdymas;
- siekis didinti veiksmingą bei efektyvų organizacijos tikslų pasiekimą;
- siekis užtikrinti pagrindines sąlygas organizuojant tinkamą vidaus kontrolės sistemą;
- siekis valdyti riziką, susijusią su metinių planų apžvalga ir kūrimu, bei surinkti informaciją apie galimas kliūtis;
- siekis nustatyti vidinius organizacijos rizikos veiksnius, netinkamus veiksnius ar darbo neatlikimą, kuris gali pakenkti organizacijos tikslams;
- įgyvendinti veiksmingą vidaus kontrolės sistemą, kuri galėtų standartizuoti rizikos valdymą viešojoje organizacijoje;
- pašalinimas netinkamus ir neveiksmingus valdymo veiksmus bei supaprastinti neefektyvų centralizuotą valdymo sistemą, kuri gali turėti įtakos organizacijos tikslų siekimui (Cristian, 2012).

Vadyboje išskiriamos pagrindinės bendrosios valdymo funkcijos yra keturios: planavimas, organizavimas, valdymas ir kontrolė (Vanagas, Vyšniauskienė, 2012).

Šaltinis: sudaryta pagal Vijayakumar, 2009

1 pav. Vadybos kontrolės funkcijų loginė schema

Remiantis bendrosiomis valdymo funkcijomis Vijayakumar (2009) padarė išvadą, kad kontrolės procesas apima visas šias funkcijas: planavimą, organizavimą, vadovavimą bei proceso vertinimą (Vijayakumar, 2009). Tuo remiantis išskiriami keturi pagrindiniai kontrolės etapai, kurie pavaizduoti 1 paveikslėlyje (žr. 1 pav.).

1.4 Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės administravimas

Vertinimo planavimas - tai pradinis organizacijos valdymo etapas, priemonė, kuria organizacija naudojami siekdama tikslų, uždavinių stabilioje bei kintančioje aplinkoje (Williams, 2005). Pasak M. F. Smith, planavimas yra procesas skirtas nustatyti, kas bus pasiekama vertinimo metu apibrėžiant tyrimo ribas ir nurodyti metodus bei išteklius. Kontrolės planavimas reikalauja iškelti pagrindinius vertinimo klausimus, surinkti informaciją iš patikimų šaltinių, nustatyti analizės metodus, atskaitomybės protokolus ir vertinimui reikalingus išteklius (Smith, 2005). Šis organizacijos valdymo funkcijų etapas ypač svarbus, nes nuo planavimo priklauso ir sistemos gyvavimo sėkmė. Svarbu vertinti strateginius ir veiklos planus bei jų įgyvendinimo galimybes. 2014 m. VSDVF veiklos plane nurodyta, su kokia veikla 2014 metais susieta nedarbingumo kontrolė:

- nuo 2015-05-01 pasirengti dirbti pagal naujus kompensacijų skyrimo procesus;
- koreguoti ir peržiūrėti Fondo valdybos teritorinių skyrių sprendimus dėl kompensacijų skyrimo priėmimo laiko, atsižvelgiant į naujus procesus bei programinę įrangą;
- projekto ADIS sukūrimas bei įdiegimas, duomenų tvarkymo ir veiklos vykdymo procedūrų nustatymas;
- pasirengti, projekto ADIS, konsultavimo, informavimo ir duomenų tvarkymo veiklai;

- įvertinti ir, esant būtinybei, inicijuoti duomenų gavimo sutarčių pakeitimus.⁵

Antrajam laikinojo nedarbingumo kontrolės etapui priskiriama organizavimo funkcija. Kontrolės organizavimo funkcijos tikslas yra apibrėžti kiekvieno organizacijos dalyvio atsakomybę, pareigybes bei atliekamas funkcijas. Kontrolės sistema formuojama remiantis tokiais reikalavimais:

- kontrolės efektyvumas;
- poveikio visuomenei efektas;
- kontrolės užduočių vykdymas;
- kontrolės apribojimo nustatymas.

Valstybės įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai bei tarptautiniai dokumentai apibrėžia netik valstybės atsakomybę bei įsipareigojimus, tačiau ir piliečių pareigas bei teises. Svarbiausias valstybės įstatymas, kuriame įtvirtintos piliečių laisvės ir visuomenės socialinės teisės yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 10 25 referendume. Šiame dokumente įtvirtinta nuostata, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, kad kiekvienas žmogus turi teisę gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. Šiuo bruožu paremta iš socialinės apsaugos sistema Lietuvoje. Valstybinio socialinio draudimo sistema rūpinasi visais Respublikos gyventojais.⁶

Kontrolės valdymo funkcija yra ne mažiau svarbus sistemos veiklos sėkmės palaikymo faktorius. Nedarbingumo kontrolės valdymas pagrįstas hierarchinio valdymo principais, sudarytas iš atskirų funkcinių padalinių tam tikroje valdymo grandyje. Šio etapo vertinimo tikslas nustatyti darbuotojų požiūrį į vadovybę ir organizacijos valdymo skaidrumą, ar valdymo strategija atitinka iškeltus planus bei vadovaujasi teisės aktai ir organizacijos politika.

Kontrolės funkcijos vertinimas reikalingas siekiant nustatyti proceso naudą organizacijai bei jos tikslams. Šiuo vertinimu svarbu išsiaiškinti standartus bei esamos situacijos skirtumus, išanalizuoti bei tobulinti sistemos planavimo, valdymo bei kontrolės vertinimo funkcijas (Vijayakumar, 2009). Kontrolė sėkminga tik tada, kai nustatomi konkretūs rodikliai, kai juos galima palyginti su planiniais – normatyviniais duomenimis. Nedarbingumo kontrolės veikla vertinama audito metu, o asmenų, atliekančių nedarbingumo kontrolės vykdymą, vertinimas atitinka valstybės tarnautojo vertinimą.

⁵ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2014 m. vasario 19 d. įsakymu Nr. V-116 patvirtintas "Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014-ųjų metų veiklos planas".

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

1.4.1 Laikinojo nedarbingumo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir užsienyje

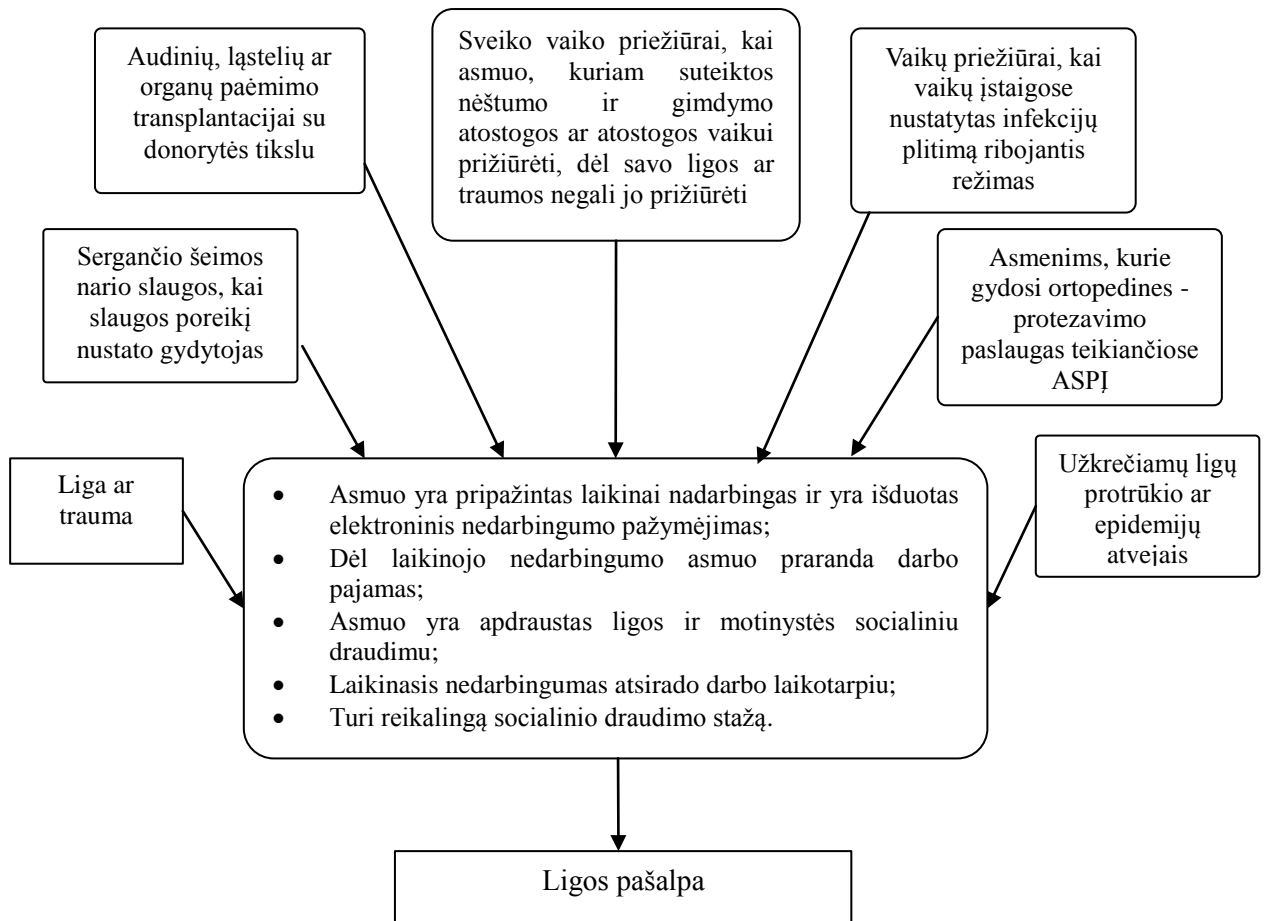
Teisinis reglamentavimas, atskaitomybės protokolai, ribos bei ištekliai yra priskiriami planavimo funkcijai - pirmajam proceso valdymo etapui. Tai gi būtina susipažinti su laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės sąvokomis, pagrindiniais bruožais, sąlygomis bei teisiniu reglamentavimu, kuriuo paremtas laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės sistemos planavimas. Nedarbingumo kontrolei labai svarbus pats laikinojo nedarbingumo organizavimas, nes tai ir yra kontrolės planavimo pagrindas. Planavimo proceso metu svarbu įvertinti esamą padėtį bei užsienio šalių patirtį, todėl pateiksime keletą užsienio šalių laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės planavimo modelių pavyzdžių. Laikinojo nedarbingumo bei jo kontrolės problema ypač aktuali Norvegijoje, nes ši šalis pasižymi vienu iš aukščiausių nedarbingumo lygių Europoje. Norvegijos ligos išmokų sistema, organizuojama pagal Nacionalinę draudimo sistemą. Valstybinio socialinio draudimo sistema valdo apie 30 procentų visų sektoriaus pajamų (Hansen, Ingebrigtsen, 2008).

Nedarbingumas bendrąją prasme apibūdinamas, kaip negalėjimas įvykdyti pareigų darbinėje veikloje (Blau, 2003). Laikinas nedarbingumas suprantamas, kaip tam tikras laiko tarpas, kurio metu asmuo dėl ligos, traumos, vaiko ar šeimos nario slaugos negali dalyvauti darbinėje veikloje. Draudimo organizacijos laikinąjį nedarbingumą apibrėžia, kaip laikotarpį, kurį drausti asmenys naudoja savo ar slaugomų asmenų sveikatos problemoms spręsti, lankantis pas gydytojus bei neprarandant finansinės paramos. Laikinojo nedarbingumo apmokėjimas, kai asmuo yra draustas, priklauso nuo šalies politikos ir joje galiojančių teisės aktų. Daugelio šalių siekiamybė yra sureguliuoti teisės aktus taip, kad draustas asmuo ligos atveju turėtų teisę gauti apmokamas atostogas.

Ligos ir motinystės socialinio draudimą Lietuvoje reglamentuoja LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas⁷ ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai⁸. Šie teisės aktai yra pagrindas nedarbingumo kontrolės įgyvendinimo planavimui bei organizavimui, nes apibrėžia asmenis, kurie turi teisę į laikinojo nedarbingumo išmokas, laikinojo nedarbingumo atsiradimo priežastis, išmokų dydžius bei mokėjimo trukmę. Laikinojo nedarbingumo kontrolės planavimo etape ypač svarbu tiksliai įvardinti ir apibrėžti normas bei ribas, kuriomis remiantis bus organizuojamas laikinojo nedarbingumo kontrolės procesas.

⁷ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574.

⁸ Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai, Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86, Valstybės žinios, 2001, Nr.10-284.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą⁹

2 pav. Sąlygos, kurioms esant, asmuo turi teisę į ligos pašalpa

Lietuvoje ligos pašalpos skiriamos tuomet, kai laikinasis nedarbingumas atsiranda dėl tiksliai apibrėžtų priežasčių ir tik esant tam tikroms **sąlygoms**. Teisė į ligos pašalpa atsiranda tuomet, kai asmuo atitinka bent vieną iš aukščiau nurodytų priežasčių ir visas viduriniojoje paveikslo dalyje įvardintas sąlygas (žr. 2 pav.). Ligos pašalpa taip pat skiriama, kai laikinasis nedarbingumas atsirado mokamų kasmetinių atostogų metu bei įskaitant atleidimo iš darbo dieną. Lietuvoje nustatytas ligos ir motinystės socialinio draudimo stažas yra ne trumpesnis kaip 3 mėnesiai per paskutinius 12 mėnesių arba 6 mėnesiai per paskutinius 24 mėnesius. Pagal Norvegijoje galiojančią socialinio draudimo sistemą visi darbuotojai, kurie dirbo bent 4 savaites iki susirgimo ir yra nedarbingi, turi teisę į išmokas ligos atveju. Savarankiškai pranešti darbdaviui apie neatvykimą į darbą dėl ligos leidžiama keturis kartus per metus, tačiau ne daugiau kaip trims dienoms. Apdraustas darbuotojas taip pat turi galimybę

⁹ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574, prieiga per internetą < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=449689 >.

nedirbti, kai reikalinga sergančio vaiko priežiūra (Hansen, Ingebrigtsen, 2008). Skirtingai nei Lietuvoje ir Norvegijoje, Didžiojoje Britanijoje norint gauti ligos išmokas nėra jokių papildomų reikalavimų. Ligos išmokų skyrimui stažo reikalavimo stoka yra Švedijoje ir Vokietijoje. Nyderlanduose bei Švedijoje sistema suteikia darbuotojams galimybę nesikreipti į gydytoją pirmą susirgimo dieną (Bartkus, 2009).

Vienas iš laikinojo nedarbingumo kontrolės planavimo motyvacinių aspektų yra finansinė nauda, todėl svarbu suprasti koks gali būti **ligos pašalpos dydis**. Lietuvoje už dvi pirmąsias laikinojo nedarbingumo dienas ligos pašalpą moka darbdavys, pagal darbuotojo darbo grafiką ir ši pašalpa negali būti mažesnė nei 80 procentų ir didesnė nei 100 procentų pašalpos gavėjo vidutinio darbo užmokesčio. Nuo trečios laikinojo nedarbingumo dienos ligos pašalpa mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų ir iki septintos dienos yra lygi 40 procentų, o nuo aštuntos laikinojo nedarbingumo dienos 80 procentų gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Slaugos atveju ligos pašalpa lygi 85 procentams, o asmenims, kurie tapo nedarbingi donorystės tikslu išmoka yra net 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio¹⁰.

Metinės nedarbingumo išlaidos Jungtinėse Amerikos Valstijose svyruoja nuo 200 dolerių iki beveik 650 dolerių vienam darbuotojui, priklausomai nuo organizacijos siūlomų garantijų ir kitų įvairių veiksnių. Piktnaudžiavimas nedarbingumu mažina išteklius ir išlaidos, skirtos nedarbingumo kompensacijoms, gali viršyti numatytas normas (Rickert et al, 1995).

Pagal Didžiosios Britanijos sistemą pirmas 28 nedarbingumo savaites apmoka darbdavys, toliau išmokas finansuoja Darbo ir pensijų departamentas. Išmokų dydis šioje šalyje yra fiksuotas, darbdavys moka 72,55 svarų sterlingų savaitines išmokas, vėlesnio nedarbingumo periodo iki 59 savaitės išmoka yra lygi 68,20 svarų sterlingų. Jei asmuo serga ne ilgiau nei 4 dienas ligos Didžiojoje Britanijoje darbdavys tęsia darbo užmokesčio mokėjimą. Tuo tarpu Nyderlanduose išmokų dydis priklauso nuo asmens pajamų. Pirmus ligos metus darbdavys moka bent 70 procentų bruto darbo užmokesčio, o antrus – tik 70 procentų, tačiau maksimalus dienos uždarbis gali būti tik 168 eurai (Bartkus, 2009).

Tuo tarpu autoriai H. T. Hansen ir T. Ingebrigtsen savo darbuose nurodo, kad pagal Norvegijoje galiojančią sistemą išmokos dėl ligos sudaro 100 procentų asmens pajamų. Pirmosios 16 nedarbingumo dienų apmokamos darbdavio lėšomis, tolimesnis laikotarpis finansuojamas iš Nacionalinės draudimo sistemos. Tačiau asmenų, kurie dažnai serga lėtinėmis ligomis, ligos išmokos nuo pirmos dienos kompensuojamos iš Nacionalinės draudimo sistemos. Neatsižvelgiama į asmens

¹⁰ Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai, Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86, Valstybės žinios, 2001, Nr.10-284.

pajamas, kurios 6 kartus viršija bazinį dydį. Tokias pajamas gaunantys asmenys pasirašo kolektyvines sutartis. Išmokos mokamos nuo pirmos nedarbingumo dienos, tačiau ne ilgiau nei 260 darbo dienų - 52 savaites. Nedarbingumo atostogos, skirtos sergančio vaiko ar šeimos nario slaugai, gali būti ilgesnės (Hansen, Ingebrigtsen, 2008).

Ligos pašalpos mokėjimo trukmė yra ne mažiau svarbus bei reikšmingas laikinojo nedarbingumo rodiklis, o kartu ir vienas iš kontrolės atskaitos taškų. Ligos ar traumas atveju bei nedarbingumo donorystės tikslu - ligos pašalpa mokama nuo pirmos laikinojo nedarbingumo. Tačiau tiems, kurie gauna netekto darbingumo pensiją, pašalpa mokama ne ilgiau nei 90 kalendorinių dienų per kalendorinius metus. Apdraustiesiems, kurie specializuotose stacionaruose savanoriškai gydomi nuo alkoholizmo, narkomanijos ar toksikomanijos - ne ilgiau nei 14 kalendorinių dienų ir tik vieną kartą per metus. Gydantis ortopedines ir (ar) protezavimo paslaugas teikiančiose asmens sveikatos priežiūros įstaigose – už gydymosi laikotarpį, bei nuvykimo ir grįžimo iš šios įstaigos laiką. Slaugant sergantį šeimos narį- pašalpa mokama nuo pirmos slaugymo dienos, bet ne ilgiau nei 7 kalendorines dienas dėl tos pačios ligos. Vaiko iki 14 metų ambulatorinio nepertraukiamo slaugymo metu bei sveiko vaiko priežiūros metu, kai asmuo, kuriam suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos ar atostogos vaikui prižiūrėti, dėl savo ligos ar traumos negali jo prižiūrėti - ligos pašalpa mokama ne ilgiau nei 14 kalendorinių dienų. Tačiau slaugant vaiką iki 18 metų, sergantį sunkiomis ligomis, bei vaiką iki 7 metų stacionare mokėjimo terminas apribotas tik iki 120 kalendorinių dienų per metus.¹¹

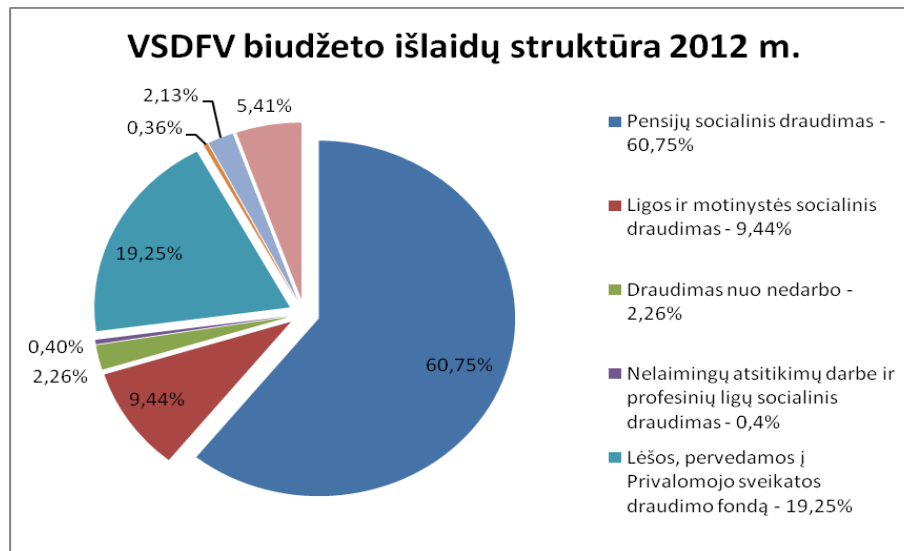
Tuo tarpu Didžiosios Britanijos požiūris į apmokamas nedarbingumo dienas yra liberalesnis, maksimali išmokų trukmė gali būti 364 dienos, vėliau asmuo pripažįstamas neįgaliu. 1996 m. Nyderlanduose nustatyta tokia pat maksimali išmokų trukmė (Bartkus, 2009).

Pagrindas skirti ir mokėti ligos pašalpą yra elektroninis nedarbingumo pažymėjimas, kuris yra išduotas Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistemoje ir kurio išdavimo tvarką bei pagrindinius principus reglamentuoja Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos ir darbo ministrų patvirtintos Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės¹². Nedarbingumo pažymėjimas Lietuvoje išduodamas nuo pirmos asmens laikinojo nedarbingumo, nebuvimo dėl ligos darbe, dienos. Pagal Švedijoje galiojančią sistemą darbuotojas į gydytoją įpareigotas kreiptis nuo antros susirgimo dienos, apsilankymą fiksuoja išduotas

¹¹ Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai, Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86, Valstybės žinios, 2001, Nr.10-284.

¹² Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės, Valstybės žinios, 2010-07-27, Nr. 89-4740.

nedarbingumo pažymėjimas. Didžiojoje Britanijoje taip pat egzistuoja griežtas reikalavimas nuo pirmos susirgimo dienos asmens nedarbingumą gydymo įstaigoje fiksuoti išduotu nedarbingumo pažymėjimu. Tačiau laikinojo nedarbingumo būtinybę ir ligas gali įvertinti tik gydytojai, kurių išvados ir yra pagrindas gauti nedarbingumo pažymėjimą bei išmokas (Hansen, Ingebrigtsen, 2008).

Šaltinis: Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys, 2012¹³

3. pav. VSDFV biudžeto išlaidų struktūra 2012 m.

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidų struktūra 2012 metais pavaizduota diagramoje (žr. 3 pav.). Diagramoje pavaizduoti statistiniai duomenys tik patvirtina laikinojo nedarbingumo, dėl ligos ir motinystės bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, kontrolės svarbą.

1.4.2 Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės ištekliai

Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės administravimo procese naudojami dviejų rūšių ištekliai: žmogiškieji ir informaciniai, kuriuos trumpai aptarsime šioje darbo dalyje.

Informaciniai ištekliai. Nedarbingumo kontrolės, reikiamos informacijos apdorojimo procesų vykdymui Lietuvoje naudojama informacinių technologijų pagrindu paremta Fondo valdybos

¹³ Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys, 2012, prieiga per internetą: < <http://www.sodra.lt/get.php?f.24143>>.

informacinė sistema. Sistemos pagalba vyksta duomenų ir dokumentų tvarkymas, duomenų apskaitimas su kitomis informacinėmis sistemomis, skaičiavimas. Tai integruota informacinė sistema, kuri apjungia Fondo valdybos veiklą bei duomenis, palaiko valstybinio socialinio draudimo veiklos racionalizavimą bei gebėjimą kontaktuoti su kitomis valdžios institucijomis. Pašalpų ir kompensacijų, nedarbingumo kontrolės taikomoji sistema skirta asmenų, susijusių su teise gauti išmokas, ir registro duomenų formavimui, kaupimui, apskaitai, išmokėjimui parengtų dokumentų tvarkymui ir pateikimui.

Dar viena labai svarbi informacinė sistema yra dokumentų valdymo taikomoji sistema, kuri skirta dokumentų rengimui, valdymo funkcijoms, tokių kaip vizavimas, pasirašymas, tvirtinimas, registravimas, supažindinimas, siuntimas, grupavimas, darbo proceso organizavimui: dokumentų judėjimui, rezoliucijų, pavedimų suteikimui, nukreipimui vykdymo kontrolei, bei dokumentų archyvavimui ir saugumo užtikrinimui.¹⁴

Nedarbingumo kontrolė glaudžiai susijusi su elektroninių nedarbingumo pažymėjimų išdavimu, todėl kontrolė paremta Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema. Informacinė sistema suteikia galimybę identifikuoti gydytoją ir įstaigą, kurioje išduodamas nedarbingumo pažymėjimas. Informacinės technologijos leidžia NDNT fiksuoti duomenis apie asmens darbingumo lygį, netekimo priežastis bei terminus. EPTS vyriausiajam specialistui, atsakingam už nedarbingumo kontrolę, suteikia informacijos apie laikinai nedarbingą asmenį, nedarbingumo pažymėjimo išdavimo datą, priežastį, nedarbingumo laikotarpį, diagnozę, GKK sprendimus, elgesio taisyklių pažeidimus.

Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema yra skirta ASPĮ elektroniniu būdu formuoti ir perduoti, o Fondo valdybai priimti duomenis apie laikiną nedarbingumą.

Sistema naudinga ne tik SODRA darbuotojams, bet ir pacientams, jų darbdaviams ir gydytojams. Sistema padeda taupyti laiką, palengvina nedarbingumo pažymėjimų išdavimą, pateikimą darbdaviui bei apmokėjimus administruojančiai institucijai. Laiko atžvilgiu sistema naudinga visoms suinteresuotoms pusėms, tačiau ji skirta tik gydytojams.

Kai asmuo atvyksta pas gydytoją ir šis nustato, kad asmuo yra laikinai nedarbingas, gydytojas per EPTS išduoda elektroninį nedarbingumo pažymėjimą, kuris po pasirašymo iš karto pateikiamas socialinio draudimo institucijai. Darbdavys, EDAS pagalba, gauna informaciją, susijusią su darbuotojo laikinuoju nedarbingumu bei pašalpos, kurią jis gali pateikti naudodamasis ta pačia elektronine

¹⁴ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacinės sistemos Nuostatai, patvirtinti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2009 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. V-486.

sistema, skyrimu. Darbuotojas, EGAS pagalba, turi galimybę pateikti prašymą dėl ligos pašalpos skyrimo. Asmuo taip pat turi galimybę iš EPTS atsispausdinti pranešimą apie išduotą nedarbingumo pažymėjimą.

EPTS nauda pacientui yra laiko sutaupymas. Pas gydytoją nėra būtina atvykti fiksuoti laikinojo nedarbingumo pabaigos, vadinasi lankytis reikia tik tuomet, kai tęsiasi laikinasis nedarbingumas. Taip sutaupomas ir gydytojo laikas. Pacientui nereikia nedarbingumo pažymėjimo pateikti darbdaviui ir SODRAI dėl ligos pašalpos skyrimo. Darbdaviui reikalinga informacija prieinama per EDAS, o prašymą dėl pašalpos darbuotojas turi galimybę pateikti per EGAS. EPTS nauda gydytojui - sutrumpėja nedarbingumo pažymėjimų išrašymo laikas, sistema suprogramuota taip, kad gydytojas įveda tik paciento asmens kodą, diagnozę ir laikinojo nedarbingumo laikotarpį. Sistema taip pat padeda išvengti klaidų, apie kurias informuoja perspėjimai. Tai dar viena priemonė prisidedanti prie laikinojo nedarbingumo kontrolės, EPTS perspėjimai informuoja gydytoją apie asmens draustumą, būtinybę vertinti asmenį GKK. Tik gydytojo elektroniniu parašu pasirašytas nedarbingumo pažymėjimas ir pateiktas SODRAI yra dokumentas, patvirtinantis asmens laikinąjį nedarbingumą.

EPTS asmens sveikatos priežiūros įstaigoms taip pat palengvina bei pagreitina ataskaitų kūrimą bei pateikimą. Nedarbingumo pažymėjimą išduoda bei SODRAI pateikia gydytojas, tam nereikia papildomo personalo, atsakingo už pažymėjimų registravimą ar pristatymą į išmokas mokančią instituciją. O išlaidos, susijusios su saugios elektroninio parašo formavimo įrangos įsigijimu, kurios neviršija 100 litų, įstaigoms, pasirašiusiems sutartis dėl teisės išduoti elektroninius pažymėjimus, yra kompensuojamos.¹⁵

Žmogiškieji ištekliai. Danijos teisės aktai reglamentuoja dviejų šalių atsakomybę dėl laikinosios nedarbingumo kontrolės, gydytojo ir savivaldybės (Johansen et al., 2008). Tuo tarpu Nyderlanduose vyrauja nuostata, kad už darbuotojų sveikatą atsakomybę turi prisiimti darbdavys, kuris privalo įsigyti darbuotojų gydymo paslaugas iš gydymo įstaigų. Nuo darbdavio įsigyto sveikatos priežiūros paketo priklauso ir gydymo ištekliai. Nedarbingumo kontrolės vykdymą Nyderlanduose užtikrina įmonės gydytojų sistema. Norvegijoje laikinosios nedarbingumo kontrolės procese dalyvauja visi į asmens nedarbingumo procesą įtraukti dalyviai: darbuotojai ir darbdaviai, bendrosios praktikos gydytojai, darbo vietų centrai bei socialinio draudimo įstaigos. Nedarbingumo kontrolę bei gydančių gydytojų veiklos priežiūrą šioje šalyje vykdo socialinio draudimo įstaigos (Bartkus, 2009).

Pagal Lietuvoje galiojančią tvarką atsakomybę dėl laikinojo nedarbingumo kontrolės pirmiausia

¹⁵ Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema – EPTS, prieiga per internetą: < <http://www.sodra.lt/lt/klausimai/epts>>.

prisiima gydantys gydytojai, kurių veiklą prižiūri ir vertina Valstybinio socialinio draudimo pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus vyriausieji specialistai, atsakingi už nedarbingumo kontrolę. Šeimos gydytojas yra pirminė laikinojo nedarbingumo kontrolės grandis. Šiuo metu gydytojo veiklos sritis, teises, pareigas ir atsakomybę nustato 2006 m. įsigaliojusi ir privaloma šeimos gydytojo norma.¹⁶ Autoriai K. Štaras ir T. Vedlūga (2012) pastebi, kad gydytojai nemažai laiko skiria dokumentų pildymui ir dėl šios priežasties per mažai laiko lieka pacientų apžiūrai. Gydytojams priskiriamas su medicina nesusijusios administravimo funkcijos: pažymų išdavimas, nedarbingumo pažymėjimų išdavimas ir tęsimas, laikinojo nedarbingumo nustatymas bei kitų socialinių klausimų sprendimas (Štaras, Vedlūga, 2012). Šioje atsakomybės piramidės viršūnėje yra Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, kuri atsakinga už nedarbingumo kontrolės veiklos organizavimą, administravimą ir teisingą jos vykdymą.

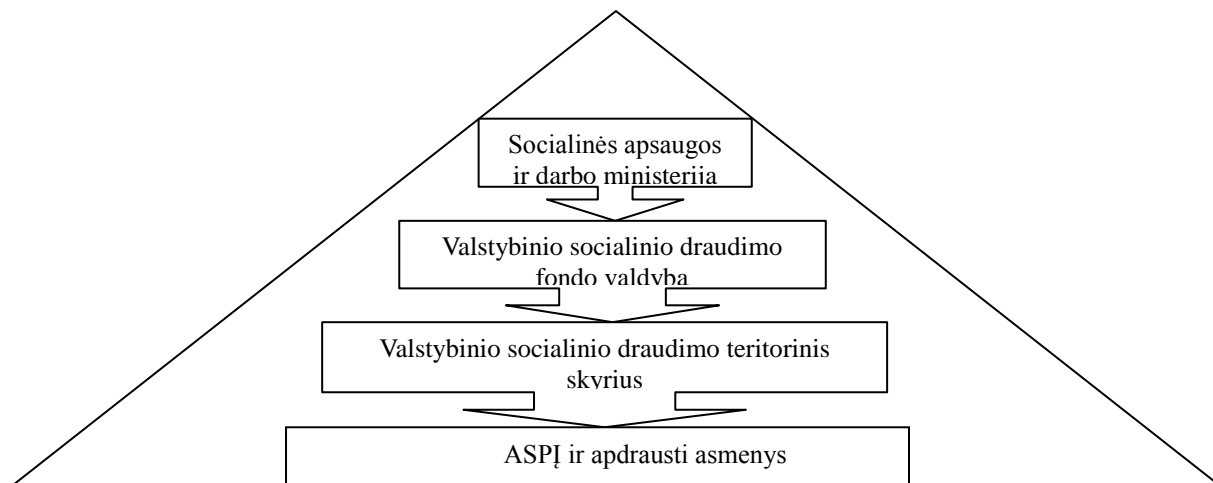
1.4.4 Laikinojo nedarbingumo kontrolės proceso valdymo strategija

Laikinojo nedarbingumo valdymas pagrįstas hierarchiniu valdymu, iš viršaus į apačią. Pagrindiniai Europos socialinės apsaugos sistemos valdymo bruožai paremti universalumo, vieningumo, solidarumo ir socialinių partnerių lygiateisiškumo socialinio draudimo valdymo principais (Guogis, 2008). Socialinio draudimo sistema remiasi įmokų – išmokų sistema, todėl socialinis draudimas finansuojamas privalomomis įmokomis. Visos socialinio draudimo įmokos renkamos į savarankišką Valstybinio socialinio draudimo fondą, kurį administruoja valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir fondo valdybos 10 teritorinių skyrių¹⁷.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinio skyriaus valdymo struktūra bei pavaldumo ryšiai pavaizduoti 4 paveikslėlyje (žr. 4 pav.).

¹⁶ LR sveikatos apsaugos ministro 2005m. gruodžio 22d. įsakymas "Dėl Lietuvos medicinos normos MN 14:2005 "Šeimos gydytojas. Tesės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė" patvirtinimo" Nr. V-1013, Valstybės žinios, 2006 01 10, Nr. 3-62.

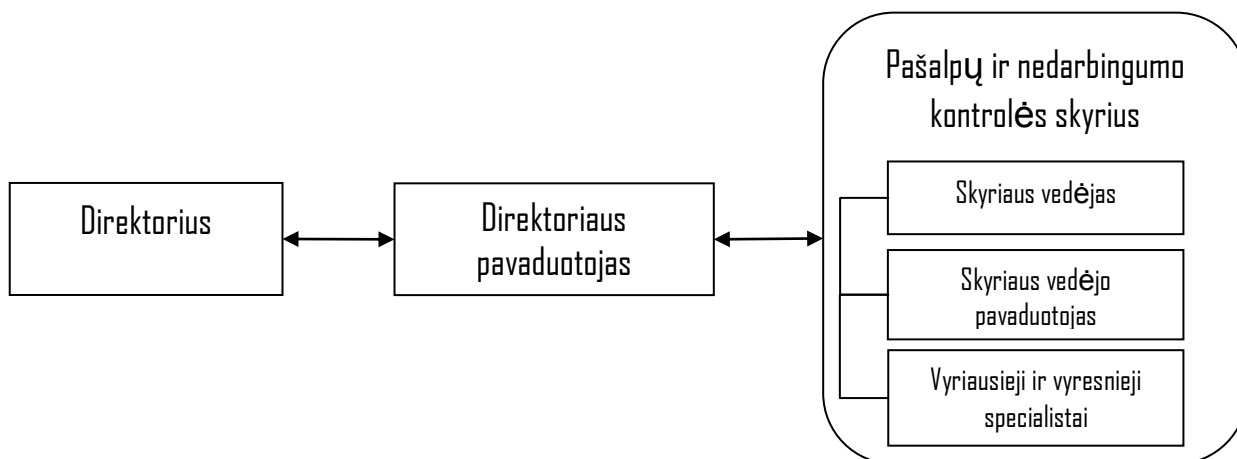
¹⁷ VSDFV veikla, prieiga per internetą <<http://www.sodra.lt/lt/veikla>>.

Šaltinis: sudarytas autoriaus pagal VSDFV interneto svetainės: <http://www.sodra.lt>, duomenis

4 pav. Valstybinio socialinio draudimo valdymo schema

Galime teigti, kad apdraustus asmenis, pripažintus laikinai nedarbingais, ir sveikatos priežiūros įstaigas kontroliuoja VSDFV teritorinis skyrius, kuris yra atskaitingas Fondo valdybai, kurios veiklą, susijusią su nedarbingumo kontrolės administravimu, organizuoja bei vertina Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (žr. 4 pav.). Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina socialinio draudimo politiką bei koordinuoja artimiausių ir strateginių socialinio draudimo planų sudarymą.

Šaltinis: sudarytas autoriaus pagal VSDFV interneto svetainės: <http://www.sodra.lt>, duomenimis

5 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinio skyriaus organizacinė valdymo struktūra

Tipinė valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinio skyriaus organizacinė valdymo

struktūros schema (žr. 5 pav.) nurodo Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus pavaldumo ryšius. Už teritorinio skyriaus darbo organizavimą ir valdymą bei jo rezultatus yra atsakingas direktorius, o Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriui vadovauja ir jo veiklą organizuoja skyriaus vedėjas, kuris yra tiesiogiai pavaldus direktoriaus pavaduotojui. Vyriausieji specialistai, atsakingi už nedarbingumo kontrolę, tiesiogiai atskaitingi skyriaus vedėjai bei jos pavaduotojai. Tiesioginiame laikinojo nedarbingumo procese dalyvauja atsakingi už nedarbingumo kontrolę specialistai, kurie bendrauja su ASPĮ administruojančiais specialistais ir laikinąjį nedarbingumą nustatančiais gydytojais.

1.4.5 Laikinojo nedarbingumo kontrolę atliekančių dalyvių funkcijos, teisės bei atsakomybė

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir teritoriniai skyriai atsakingi už socialinio draudimo įmokų surinkimą, apdraustųjų ir draudėjų registravimą, pensijų, ligos ir motinystės, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimą bei mokėjimą.¹⁸ Valstybės tarnautojai privalo vykdyti įstatymuose ir kituose norminiuose teisės aktuose nustatytas pareigas bei funkcijas, numatytas jų pareigybių aprašymuose.

Pagrindinės, su laikinojo nedarbingumo kontrole susijusios, Fondo valdybos funkcijos yra tvarkyti veiklos administravimo informacinę sistemą, kuri yra vienas iš svarbiausių informacinių kontrolės išteklių. Fondo valdyba taip pat atsakinga už valstybės tarnautojų bei darbuotojų skaičiaus nustatymą bei mokymo organizavimą. Viena iš svarbiausių jos funkcijų yra asmenų bei asmens sveikatos priežiūros įstaigų skundų, dėl darbuotojų veiksmų ar priimtų sprendimų, nagrinėjimas. Galime teigti, kad svarbiausios bei aktualiausios Fondo valdybos laikinojo nedarbingumo kontrolės funkcijos yra laikinojo nedarbingumo organizavimas bei vykdymas, darbingumo netekimo nustatymo pagrįstumo bei teisėtumo tikrinimas ir metodinės bei praktinės pagalbos teritoriniams skyriams teikimas.

Darbe jau minėjome, kad vienas iš svarbiausių laikinojo nedarbingumo kontrolės vykdymo žmogiškųjų išteklių yra Fondo valdybos teritorinių skyrių vyriausieji specialistai, atliekantys nedarbingumo kontrolės vykdymą. Režiuuojant teritorinių skyrių funkcijas, būtų galima pažymėti, kad Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyrius yra atsakingas už:

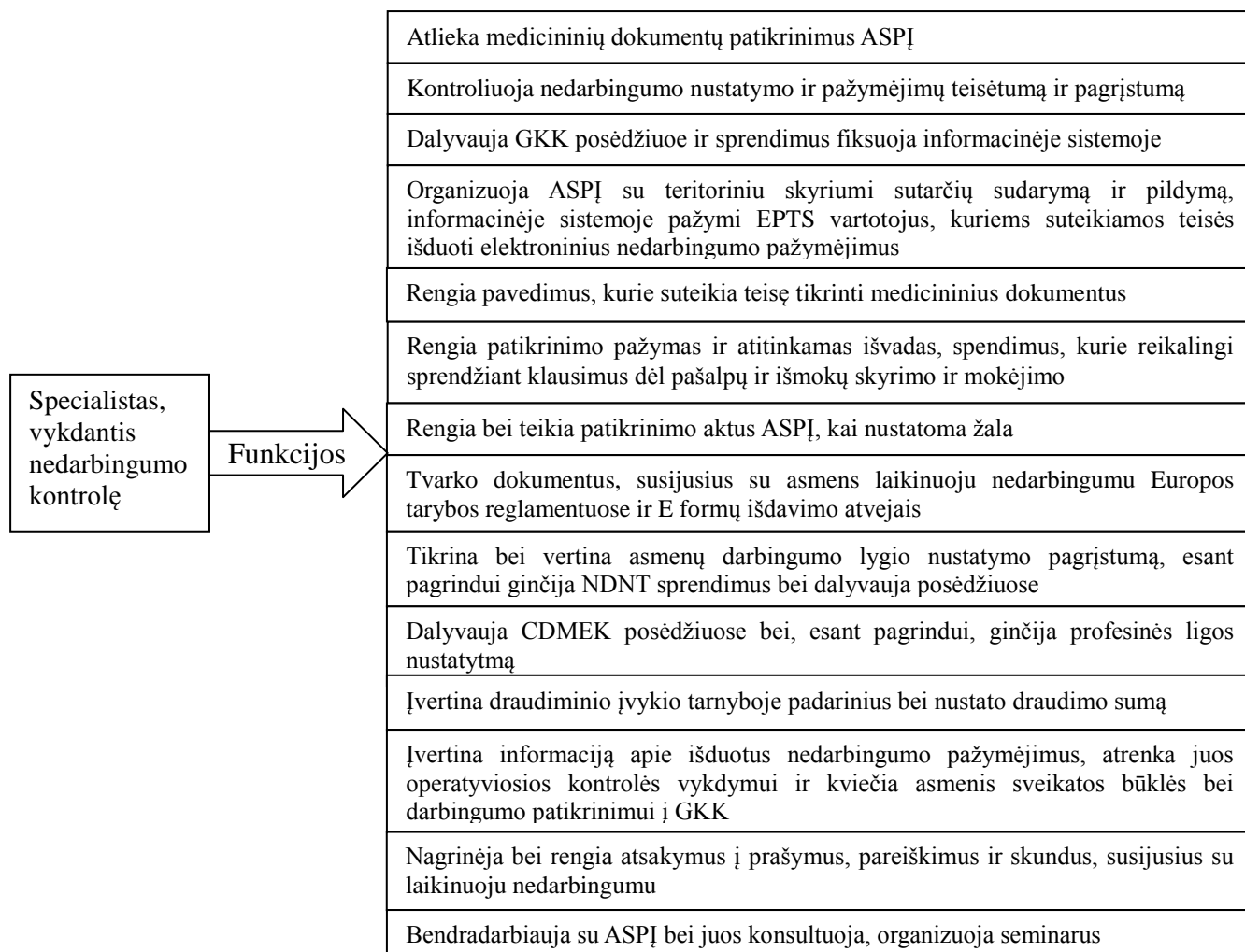
- nedarbingumo pažymėjimų, taip pat profesinės reabilitacijos bei nėštumo ir

¹⁸ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.

gimdymo pažymėjimų išdavimo teisėtumo bei pagrįstumo kontrolę;

- laikinojo nedarbingumo teisėtumo bei pagrįstumo kontrolę;
- darbingumo lygio nustatymo (priežasties, atsiradimo laiko ir termino) pagrįstumo tikrinimą bei, esant pagrindui, ginčijimą.¹⁹

Plačiau aptarsime bei nagrinėsime teritorinio skyriaus vyriausiųjų specialistų, atsakingų už nedarbingumo kontrolės vykdymą, funkcijas.

Šaltinis: sudarytas autoriaus pagal Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymą (žr. 1 priedas)

6 pav. Specialisto, atsakingo už nedarbingumo kontrolės vykdymą, funkcijos

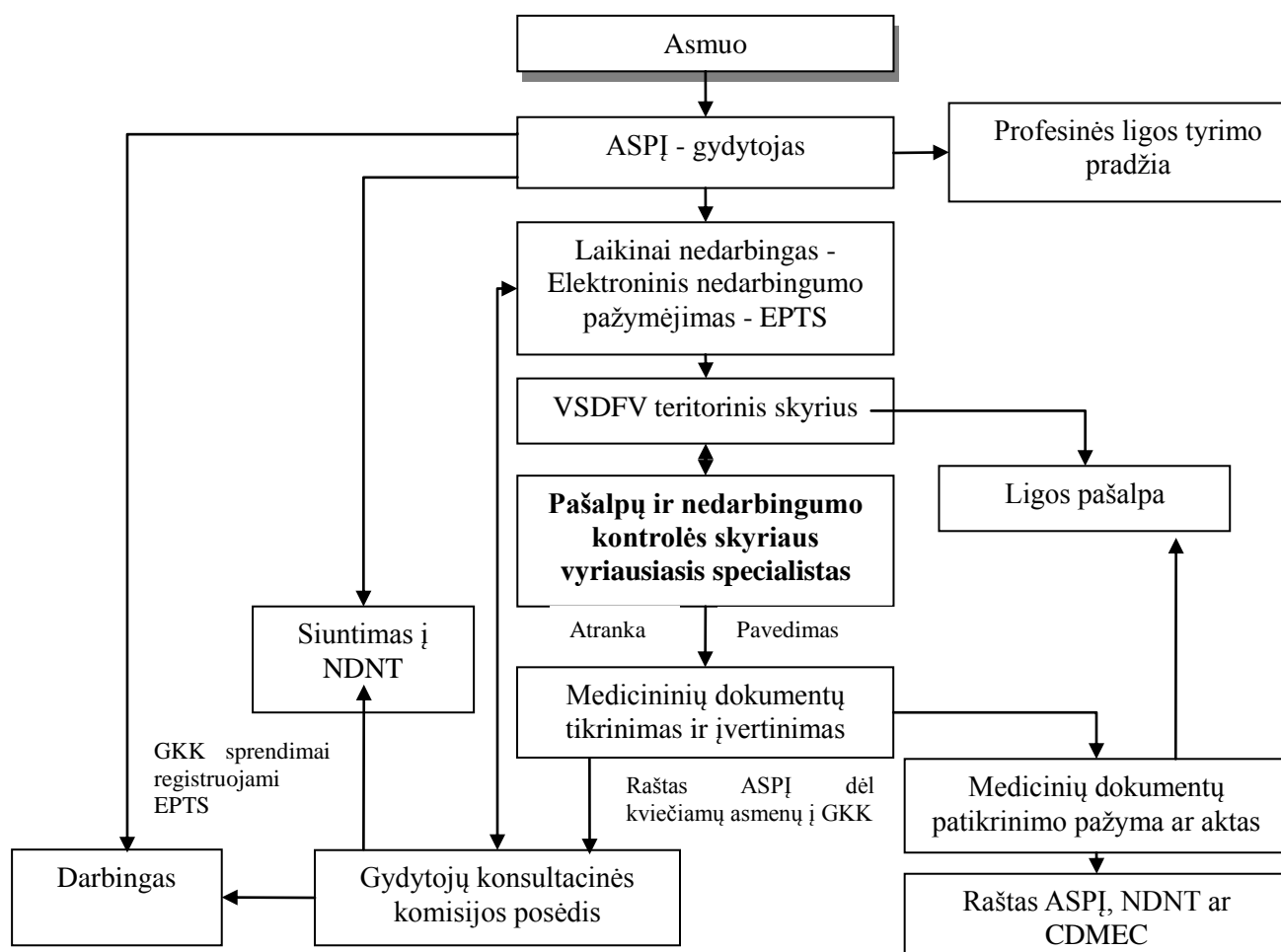
Nedarbingumo kontrolės specialisto tiesioginės funkcijos, kurios yra vykdomos nedarbingumo

¹⁹ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.

kontrolės skyriuje, išdėstytos 6 paveiksle (žr. 6 pav.). Tai kartu ir nedarbingumo kontrolės pagrindinės atsakomybės. Šių funkcijų vykdymo procesas tiksliai apibūdina nedarbingumo kontrolės tiesioginį organizavimą.

Pagrindinės nedarbingumo kontrolės specialisto funkcijos susijusios su patikrinimų, operatyviosios ir ilgalaikio nedarbingumo kontrolės organizavimu, patikrinimo dokumentų rengimu

Išlaidos neįgalumo pensijoms nuolat auga Vakarų šalyse, daugiausia Europos ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jungtinėse Amerikos Valstijose išlaidos invalidumo pensijoms 1980 metais sudarė 0,9 % bendrojo vidaus produkto, o po dviejų dešimtmečių pasiekė net 2,6 % bendrojo vidaus produkto (OECD, 2003). Iškeliama laikinojo nedarbingumo dėl ligos ir neįgalumo ateityje tiesioginė priklausomybė (Virtanen et al., 2006). Mokslininkai Danijoje padarė išvadą, kad informacija apie asmenų laikinąjį nedarbingumą dėl ligos gali būti naudojama veiksmingai būsimo neįgalumo prognozei (Labriola, Lund, 2007). Todėl viena iš vyriausiojo specialisto funkcijų yra susijusi su darbingumo lygio ir profesinės ligos nustatymo kontrole (žr. 6 pav.).

7 pav. Laikinojo nedarbingumo kontrolės funkcijų vykdymo seka

Nedarbingumo kontrolės dalyvius ir jų vietą procese tiksliausiai pavaizduoti būtų galima schema (žr. 7 pav.), kuri sudaryta remiantis Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybės aprašymu (žr. 1 priedas).

Nedarbingumo kontrolės pagrindinis objektas yra asmuo, kuris kreipiasi į ASPĮ ir kuriam nustatomas laikinasis nedarbingumas. Taigi pirmasis kontrolės dalyvis yra gydytojas, kuris tik įvertinęs asmens sveikatos būklę priima sprendimą dėl jo laikinojo nedarbingumo. Gydytojas, įvertinęs, kad pacientas yra laikinai nedarbingas, EPTS sistemoje išduoda asmeniui nedarbingumo pažymėjimą, kuris yra dokumentas pateisinantis asmens neatvykimą į darbą ir patvirtinantis teisę į ligos pašalpą. Nuo šio dokumento pateikimo apmokėjimui prasideda kitas kontrolės etapas, kuriama jau dalyvauja už nedarbingumo kontrolę atsakingas specialistas. Asmens medicininiai dokumentai tikrinimą tik esant pagrindui, kai iškyla neaiškumų dėl ligos pašalpos skyrimo ar asmens laikinojo nedarbingumo. Medicininių dokumentų tikrinimas ir kontrolė paremta pagrindinėmis sąlygomis, kuriomis ligos pašalpa nemokama:

- Kai nedarbingu asmuo tapo dėl traumos, kurią patyrė darydamas nusikalstamą veiką;
- Kai apdraustasis pats sužalojo savo sveikatą arba apsimetė;
- Kai apdraustasis tapo nedarbingu dėl neblaivumo ar dėl piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis;
- Kai pažeidžia gydytojo nustatytą gydymo ar slaugos režimą, be pateisinamo priežasties neatvyksta pasitikrinti darbingumo ar į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą, Gydytojų konsultacinės komisijos posėdį;
- Ligos pašalpa nemokama už laikotarpį, kai asmuo dirba ir nepraranda darbo pajamų arba jo veiksmai užtęsia laikinojo nedarbingumo trukmę.²⁰

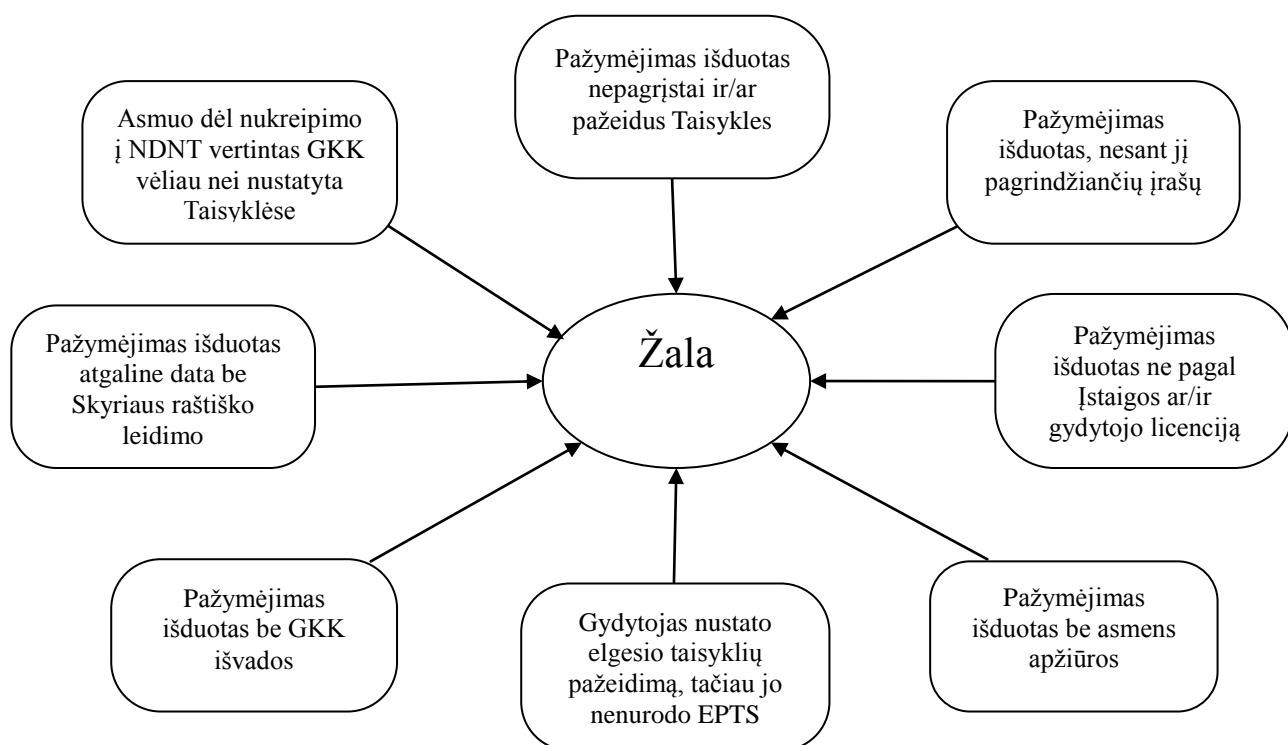
Įvertinęs asmens medicininius dokumentus specialistas pateikia patikrinimo pažymą dėl ligos pašalpos skyrimo, esant žalai – ASPĮ aktą arba sprendimą, iškviesti asmenį į artimiausią GKK posėdį, kurio metu įvertinama asmens sveikatos būklė, paskirtas gydymas ir priimamas sprendimas dėl tolimesnio gydymo ir laikinojo nedarbingumo.

Fondo valdyba ir jos teritoriniai skyriai turi vienodas teises tikrinti dokumentus, kuriais grindžiamos administruojamos įmokos bei išmokos. Ši teisė labai svarbi nedarbingumo kontrolės funkcijoms. Valstybinio socialinio draudimo įstatyme įtvirtinta teisė gauti iš įstaigų ar asmenų

²⁰ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447; Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.

pareigoms atlikti reikalingą informaciją, paaiškinimus bei reikalingų dokumentų nuorašus.

Autoriai Rada ir Pacala (2011), kaip vieną iš atsakomybės aspektų išskiria nuobaudų reikšmę. Nuobaudos reikalingos, kai darbuotojai pažeidžia teisės normas, vidinį reglamentą, individualią ar kolektyvinių darbo sutartį, teises sistemas ar nevykdo tiesioginių vadovų įsakymų. Tačiau nuobaudos gali būti taikomos tik po veiklos vertinimo. Tai paskutinė bei rimčiausia priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią rimtesnėms problemoms (Rada, Pacala, 2011). Pagal Norvegijoje galiojančią tvarką, gydytojas, kuris nevykdo savo įsipareigojimų, gali prarasti teisę išduoti nedarbingumo pažymėjimus.

Šaltinis: sudarytas autoriaus pagal Sutarties dėl teisės išduoti elektroninius nedarbingumo pažymėjimus bei elektroninius nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus duomenis (žr. 2 priedas)

8 pav. Neteisėti ASPI veiksmai, kurie įtakoja žalos atsiradimą

Lietuvos įstatymai įpareigoja atlyginti Fondui padarytą žalą visus asmenis, tarp jų ir gydymo įstaigas, kurių neteisėti veiksmai ją įtakojo. Fondui padaryta žala gali būti išieškoma iš ją padariusio juridinio ar fizinio asmens. Šiuos atsakomybės aspektus galime priskirti nedarbingumo kontrolės vykdymo priemonei, padedančiai kovoti su piktnaudžiavimu. ASPI pagrindinė atsakomybė įvardijama sutartyje su teritoriniu skyriumi (žr. 2 priedas). Sutartyje nurodoma, kad įstaiga privalo atlyginti VSDF biudžetui padarytą žalą, kuri nustatoma laikinojo nedarbingumo patikrinimo metu. Sutartis tiksliai įvardija kokius įstaigos ar jos darbuotojų veiksmai, įtakoja žalos atsiradimą (žr. 8 pav.). Pažeidimus bei

priežastis, kurios lėmė žalos atsiradimą įvertina ir nustato teritorinių skyrių vyriausieji specialistai, atsakingi už nedarbingumo kontrolės vykdymą.

Remiantis pasauliniais tyrimais apie nedarbingumą, autoriai išskiria tokius atsakomybės modelius: socialinio draudimo, darbdavio, socialinės paramos arba visų šių tipų kombinacija (Schliwen et al., 2011). Sistema, kai už nedarbingumo finansavimą atsakingas darbdavys, priklauso mažesnei rizikos grupei, nes mokėjimo atsakomybė tenka tik darbdaviui, todėl finansavimo ir kontrolės mechanizmas paprastesnis. Kai darbdaviai padengia mokamų nedarbingumo atostogų išlaidas, jie yra motyvuoti mažinti sergamumą ir gerinti darbo sąlygas, skatinančias gerą darbuotojų sveikatą, tačiau jei tai yra nenaudinga darbdavys gali mažinti išmokas.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba siekdama nurodyti 2012 metų nedarbingumo kontrolės vykdymo efektyvumą pateikia skaičiais išreikštus duomenis. Nurodoma, kad per 2012 metus teritoriniai skyriai kontroliavo 771 sutartis sudariusias asmens sveikatos priežiūros įstaigas. Kontrolę vykdė 67 nedarbingumo kontrolės vyriausieji specialistai. 2012 metais užfiksuoti apie 65 tūkstančiai kontrolės atvejų, parengti apie 17 tūkstančių pavedimų, reikalingų patikrinimų atlikimui ASPĮ. Viena iš nedarbingumo kontrolės specialistų funkcijų yra medicininių dokumentų, kai reikalinga informacija dėl pašalpų ir išmokų skyrimo, tikrinimas, todėl nurodoma, kad 2012 metų duomenimis, kontroliuoti apie 50 tūkstančių asmenų, iš kurių apie 41 tūkstantis iškviesti nedarbingumo patikrinimui į GKK. Kontrolės efektyvumo gerinimui suorganizuoti 68 susitikimai su ASPĮ vadovais, gydytojais, GKK komisijų nariais bei NDNT teritorinių skyrių atstovais. Tarp nurodytų funkcijų pažymėtos ir NDNT ir CDMEK sprendimų vertinimas, todėl pažymima, kad 2012 metais buvo 54 atvejai, kai priimtas sprendimas ginčytis NDNT nustatytą darbingumo lygį ir 19 atvejų, kai priimtas sprendimas CDMEK ginčyti profesinės ligos diagnozę.

1.4.6 Nedarbingumo kontrolės programos, organizuojamos užsienyje

Nedarbingumo kontrolės organizavimui didelę reikšmę turi nedarbingumo kompensavimo sistema, nes vienas iš pagrindinių kontrolės tikslų yra mažinti piktnaudžiavimą nedarbingumo išmokomis. Nedarbingumas yra neatsiejama socialinės visuomenės dalis ir yra susijęs su patirtomis išlaidomis: užsitęsusio sveikatos atstatymo išlaidos, tiesioginės išlaidos, reikalingos laikinai pakeisti nesantį darbuotoją, nedarbingumo programos valdymo išlaidos, priežiūros sąnaudos, reikalingos perkėlus užduotis ir darbą, netiesioginė žala kitiems darbuotojams, turintiems daugiau dirbti, mažesnis pavaduojančio darbuotojo produktyvumas bei asmens nuostoliai dėl darbo užmokesčio sumažėjimo.

Priežastys, dėl kurių yra reikalingas ir naudingas laikinojo nedarbingumo kontrolės vykdymas daugelyje šalių yra panašios, tačiau kontrolės organizavimo metodai, priemonės bei būdai skiriasi. Todėl pateiksime keletą metodų bei būdų, kurie padeda kovoti su laikinojo nedarbingumo piktnaudžiavimu.

Didžiosios Britanijos laikinojo nedarbingumo kontrolės organizavimo sistema siekiama užtikrinti tinkamą laiku paskirtą gydymą ir nuolatinę paciento priežiūrą. Teisinis sistemos reglamentavimas bei garantijos nesudaro sąlygų piktnaudžiauti sistema (Bartkus, 2009).

Pastebima tendencija, kad darbuotojai, kurie neturi teisės į apmokamas nedarbingumo atostogas, yra labiau linkę eiti į darbą, kai serga, potencialiai galėdami užkrėsti bendradarbius, todėl padidėja nedarbingų darbuotojų skaičius ir mažėja darbo našumas (Clemans-Cope et al., 2008).

Autoriai R. E. Conley ir M. C. Baggett pažymi, kad siekiant atgrasyti nuo laikinojo nedarbingumo atostogų piktnaudžiavimo buvo naudojamos piniginės organizacijų paskatos (Conley, Baggett, 1990). Niujorko gyvybės draudimo bendrovė sukūrė nedarbingumo premijos planą, kuris paremtas loterijos principu. Joje dalyvavo tik darbuotojai, kurie nenaudojo laikinojo nedarbingumo atostogų per atitinkamą ketvirtį. Pirmaisiais programos metais neatvykimo į darbą atvejų sumažėjo 21 procentu. Tokiomis priemonėmis darbuotojai buvo motyvuoti nepiktnaudžiauti nedarbingumo atostogomis (Rickert et al, 1995).

Gruzija priėmė skatinimo programą dėl laikino nedarbingumo atostogų - apdovanoti darbuotojus skiriant piniginę stipendiją. Sistema paremta principu, kad darbuotojas gauna išmokas už nepanaudotas laikinojo nedarbingumo atostogas. Toks sistemos įvedimas 1983-1987 metais ženkliai sumažino piktnaudžiavimą laikinuoju nedarbingumu (Conley, Bagget, 1990).

Kanadoje, pasikeitus įmonės darbo užmokesčio sistemai atlyginti už darbo lankomumą ir sumažinti nedarbingumo piktnaudžiavimo atostogas, per pirmus 8 mėnesius nuo programos pradžios pravaikštos sumažėjo nuo 11, 2 % iki 2, 5 % (Rickert et al, 1995).

Tačiau ne visos programos buvo vienodai sėkmingai įgyvendintos. 1983 metais Ilinojaus valstijoje priimtas aktas įgaliojo valstybę kompensuoti darbuotojams už pusę nepanaudotų nedarbingumo atostogų po mirties, išėjimo į pensiją arba atsistatydinimo. Vienas tyrimas padarė išvadą, kad šis planas nesumažino nedarbingumo atostogų išlaidų (Peek et al., 1991). Motyvacinė teorija ir praktika rodo, kad galimybės pasinaudoti kompensacijomis laikotarpis būtų kiek įmanoma mažesnis. Tai patvirtina ir Ilinojaus pavyzdys.

Pasitaiko dažnų atvejų, kai nedarbingumo atostogos netinkamai naudojamos siekiant palengvinti ne su darbu susijusią veiklą, tokią kaip vaikų priežiūrą, vyresnio amžiaus žmonių priežiūrą, asmeninio

verslo, laisvalaikio veiklai ir pan. (Rickert et al, 1995). Atsižvelgiant į tai, kai kurios organizacijos ėmėsi spręsti vaikų priežiūros problemas (Mastroianni, 1992). Organizacijos ėmė remti senyvo amžiaus priežiūros programas, taip buvo stengiamasi sumažinti darbuotojų naudojasi laikinojo nedarbingumo išmokomis (Stone, Short, 1990).

Kai kuriose šalyse bankai buvo naudojami sujungti visas apmokamų nedarbingumo atostogų formas į vieną paketą, kuriuo darbuotojai galėtų naudotis savo nuožiūra. Galima tikėtis, kad ši atostogų banko idėja būtų ypač patraukli asmenims, turintiems mažų vaikų ar pagyvenusių išlaikytinių. Nepaisant populiarumo, tokia sistema neprigijo dėl įvairių priežasčių. Kai kurios iš priežasčių yra darbdavių ir darbuotojų pasipriešinimas pokyčiams, suvokimas, kad tokios programos suteiks darbuotojams per daug laisvės ir faktas, kad daugelis vadovų tiesiog nežinos, kiek ir kokio tipo atostogų darbuotojas panaudoja (Marwick, 1992). Kai kurios organizacijos bandė netiesiogiai įtakoti nedarbingumo piktnaudžiavimo atostogas gerinant darbo sąlygas ir pasitenkinimą darbu.

Laikinąjį nedarbingumą įtakojantys veiksniai: amžius, su sveikata susijusi elgsena (rūkymas, alkoholio vartojimas), darbo charakteristika (darbo sutartis: nuolatinis ar valandinis, sauga, pobūdis, darbo tempas, įgūdžiai ir darbo aplinka: psichosocialinė darbo aplinka, organizacijos klimatas, pasitenkinimas darbu), neigiami veiksniai nesusiję su darbu (parama, finansinė padėtis, ekonominė klasė), šeimyninė padėtis, stresiniai gyvenimo įvykiai, lytis, išsilavinimas, gydymasis ir kita sveikatinimo veikla (Hansen, Ingebrigtsen, 2008). Pirmiau išdėstytų veiksnių kontrole galima sumažinti nedarbingumo atostogų naudojimą. Kai kurios organizacijos, pasirinko kelią, skirtą nagrinėti veiksnius, kurie įtakoja ligos atsiradimą. Sveikatingumo programos tapo vis populiariesnis būdas gerinti darbuotojų sveikatą (Marwick, 1992). Siekiant sumažinti nedarbingumo atostogas buvo skatinamos sporto ir rūkymo metimo programos.

Danijoje laikotarpiu nuo 1973–2005 sumažinti išlaidas socialinei apsaugai buvo aukštas politinis prioritetas. Įgyvendinta keletas nedarbingumo kontrolės programų: mažinamas maksimalus laikinojo nedarbingumo laikotarpis, sumažintos išmokos (darbo užmokesčio procentai), nustatyta maksimali išmokos suma per savaitę. Dėl piktnaudžiavimo laikinuoju nedarbingumu mažai uždirbantys asmenys netekdavo darbo ir pajamų, todėl buvo mažinamas darbdavio apmokamas laikinojo nedarbingumo laikotarpis (Johansen et al., 2008).

Nyderlanduose laikinosios nedarbingumo kontrolės pagrindinė priemonė buvo nedarbingumo sistemos privatizavimas ir darbdavio finansinės atsakomybės didinimas. Skatinant didinti sveikatos apsaugos lygį įmonėse, gerinant darbo sąlygas bei didinant susirgimų prevenciją darbovietėse valstybės siekė sumažinti nedarbingumą. Darbdavio finansinės atsakomybės didinimas tapo motyvu

skirti didesnę dėmesį nedarbingumo kontrolei.

Norvegijos nedarbingumo sistemoje įtvirtinta nuostata, kad sergant darbuotojui daugiau nei 8 savaites yra privalomas išplėstinis medicininių dokumentų patikrinimas, o darbdavys, darbo vietos centras ir darbuotojas privalo parengti sergančio asmens integracijos į darbą planą. Kontrolės organizavimas paremtas ne tik lėšų taupymu, bet ir darbuotojo pasveikimu (Bartkus, 2009).

2. VEIKSNIŲ, ĮTAKOJANČIŲ LAIKINĄJĮ NEDARBIŪMĄ, ANALIZĖ

Tyrimo tikslas - nustatyti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės procesą įtakojančius veiksnius bei šių veiksnių ryšius su nedarbingumo pokyčiais.

2.1 Tyrimo imties apibrėžimas ir organizavimas

Šioje darbo dalyje yra pateikiama laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolę įtakojantys veiksniai bei faktoriai, apibrėžiami šių veiksnių ir laikinojo nedarbingumo pokyčių ryšiai. Statistinių duomenų analizės tyrimui naudoti Fondo valdybos surinkti duomenys ir Statistikos departamento svetainėje paskelbti duomenų paketai laikotarpiu nuo 1991 m. iki 2012 m.

Net ir nesusiję su sveikata veiksniai gali įtakoti laikinojo nedarbingumo pokyčius ir nedarbingumo politikos formavimą. Priemonių, sąlygų ar veiksnių sąsajų su laikinuoju nedarbingumu nustatymas gali netik prisidėti prie sistemos tobulinimo, bet ir nurodyti labiausiai pažeidžiamas kryptis bei grupes, kurioms reikia daugiau dėmesio, kontrolės ir pokyčių. Duomenų atrankos kriterijai nustatyti remiantis autoriaus Alexanderson (1998) veiksnių, įtakojančių laikinojo nedarbingumo pokyčius, grupavimu. Veiksniai bei faktoriai, pagal tai kas juos kontroliuoja bei reguliuoja, skirstomi į tris pagrindinius lygius: nacionalinį, visuomeninį (darbo ir kasdieninės sąlygos) ir individualų (Alexanderson, 1998).

Pasirinktas duomenų analizės metodas – statistinė kiekybinių duomenų analizė. Statistinių duomenų apdorojimui naudojamas Microsoft Office programų paketas ir SPSS 17.0 programa. Laikinojo nedarbingumo ryšiams tarp veiksnių nustatyti priklausomas kintamasis yra apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičiaus vienam apdraustajam kitimas. Nepriklausomi kintamieji yra veiksniai, kurie gali turėti įtakos laikinojo nedarbingumo pokyčiams.

Statistinių ryšių analizės vertinimui SPSS programa skaičiuojami šie duomenys:

- standartinis nuokrypis - reikšmių sklaidai apie vidurkį nustatyti;
- variacijos koeficientas – požymio variacijos laipsniui parodyti;
- Pirsono (*Pearson*) tiesinės koreliacijos arba Spirmeno (*Spearman*) ranginės koreliacijos koeficientas - kintamųjų ryšiui nustatyti;

- determinacijos koeficientas – kokią dalį priklausomojo kintamojo apima vertinamas veiksnys;

- p – reikšmė – nustatyto ryšio tinkamumui patvirtinti arba atmesti.

Pasirinkta statistinio reikšmingumo riba $p_{kl}=0,10$. Pagal pasirinktą reikšmingumo lygmenį kiekvienam atvejui tikrinama hipotezė, nustatyto ryšio tinkamumui patvirtinti arba atmesti. Duomenys patikimi, kai nustatoma, kad $p<0,10$.

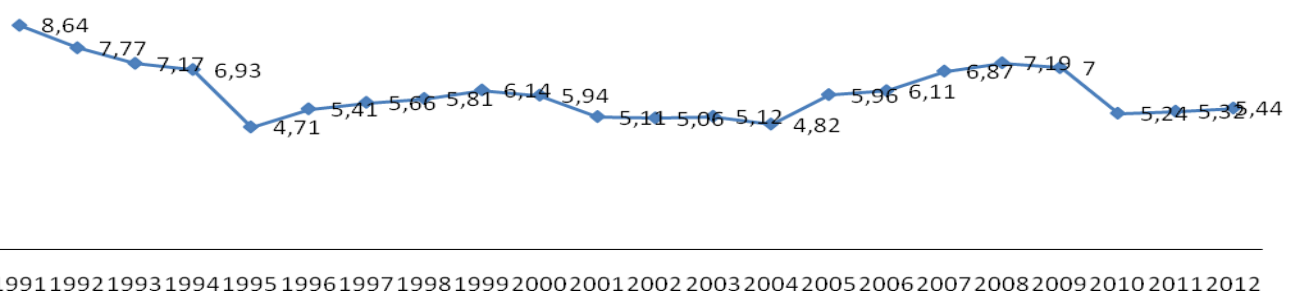
Remiantis pateikta duomenų analizės metodologija bei statistinių duomenų sąsajomis išskirsime daugiau dėmesio reikalaujančias kryptis bei veiksnius ir faktorius. Priežastingumas tarp šių veiksnių jau nagrinėtas autoriaus Alexanderson(1998), todėl statistikos duomenų analize nustatysime statistinius ryšius tarp Lietuvos laikinojo nedarbingumo ir jį įtakojančių veiksnių.

2.3 Tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija

Šioje darbo dalyje, remiantis statistiniais duomenimis, pavaizduosime bei supažindinsime su nedarbingumo raida Lietuvoje, jos pokyčiais (žr. 9 pav.) bei išskirsime šiuos pokyčius įtakojančius veiksnius, nes tai labai svarbūs laikinojo nedarbingumo kontrolės palaikymo ir reguliavimo faktoriai.

2.3.1 Laikinojo nedarbingumo raida Lietuvoje

Lietuvos laikinojo nedarbingumo pokyčiai

Šaltinis: sudarytas autoriaus pagal VSDFV duomenis

9 pav. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičius vienam apdraustajam Lietuvoje nuo 1997 – 2012 m.

Pagal pateikto grafiko duomenis, vidutinis per metus apmokėtų nedarbingumo dienų skaičius dėl ligos vienam apdraustajam laikotarpiu nuo 1991 m. iki 2012 m. buvo 6 dienos (žr. 9 pav.). Didžiausias dienų skaičius užfiksuotas 1991 metais (8,64 dienos), o mažiausias 1995 m. (4,71 dienos). Šiuo laikotarpiu padaryti pokyčiai buvo reikšmingi. Vėliau laikinasis nedarbingumas vėl augo iki 2000 m., laikotarpyje nuo 1996 m. iki 2000 m. įgyvendintos reformos nebuvo tokios veiksmingos, nes įtakojo nedarbingumo dėl ligos dienų skaičiaus augimą. Dar vienas laikotarpis, kurio metu laikinasis nedarbingumas kito neženkliai buvo nuo 2001 m. iki 2004 m. Apmokėtų dienų skaičiaus augimas ypač ženklus laikotarpyje nuo 2005 m. iki 2008 m. Po tokio kilimo nuo 2009 m. iki 2012 m. pastebimas nuoseklus mažėjimas bei stabilumo palaikymas.

Siekiant dar labiau pabrėžti pokyčius tam tikrais periodais pasinaudojus duomenų analizės SPSS programa apskaičiuosime standartinius nuokrypius. Standartinis nuokrypis laikotarpyje nuo 1991 m. iki 1995 m. buvo lygus 1,46, 1995 – 2000 m. laikotarpyje. – 0,51, 2000 m. - 2004 m. laikotarpyje - 0,43, 2004 - 2008 m. laikotarpyje - 0,92, o 2008 - 2012 m. laikotarpyje - 0,97. Apskaičiuoti duomenys tik patvirtina, kad mažiausi rodiklio svyravimai buvo laikotarpyje nuo 2000 m. iki 2004 m, o didžiausi pokyčiai pastebimi laikotarpyje nuo 1991m iki 1995 m.

Variacijos laipsniui parodyti pateiksime atitinkamų periodų variacijos koeficientus. Pagal gautus skaičiavimus nuo 1991 m. iki 1995 m. variacijos koeficientas buvo lygus 20,73, nuo 1995 m. iki 2000 m. – 9,09, nuo 2000 m. iki 2004 m. – 8,25, nuo 2004 m. iki 2008 m. – 14,86, nuo 2008 m. iki 2012 m. – 16,06. Apskaičiuoti variacijos koeficientai nurodo, kad rodiklio variacijos pirmu ir paskutiniu laikotarpiu buvo aukštesnės nei viduriniu juo periodu, abu šie laikotarpiai išreiškia mažėjimo tendenciją. Didėjimo tendencija pastebima viduriniaisiais laikotarpiais, tačiau variacijos koeficientas parodo, kad šie pokyčiai ir variacija yra maža.

Siekdami paaiškinti vykstančius pokyčius pirmiausia susipažinsime, kaip kito laikinojo nedarbingumo teisinis reglamentavimas, kuris ir yra vienas iš pagrindinių laikinojo nedarbingumo kontrolės priemonių. Reformų vykdymas bei įgyvendinimas palaiko laikinojo nedarbingumo kontrolę, įtakoja jo didėjimą bei mažėjimą. Laikinojo nedarbingumo apmokėjimo sistemos pokyčiai atitinkamais laikotarpiais pavaizduoti I lentelėje (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Ligos pašalpos kompensavimo teisinio reglamentavimo raida

Laikotarpis	Dienų skaičius	Darbdavio atsakomybė (kompensuojamojo darbo užmokesčio dalis)	Valstybės atsakomybė (kompensuojamojo darbo užmokesčio dalis)	Papildomi reikalavimai
Nuo 1991 m. iki 1995 m.	Nuo 1 iki 30 dienų		80 %	
	Nuo 31 dienos		100 %	
Nuo 1995 m. vienuolika mėnesių	Nuo 1 iki 3 dienos	$\geq 50 \%$		
	Nuo 4 iki 31 dienos		80 %	
	Nuo 31 dienos		100 %	
Nuo 1995 m. pabaigos iki 2000 m.	Nuo 1 iki 2 dienos	$\geq 80 \%$		
	Nuo 3 iki 31 dienos		80 %	
	Nuo 31 dienos		100 %	
Nuo 2001 m. iki 2002 m.	Nuo 1 iki 2 dienos	$\geq 80 \%$		Įvestas draudimo stažo reikalavimas – 3 mėnesiai per 1 metus arba 6 mėnesiai per 2 metus
	Nuo 3 dienos		85 %	
Nuo 2002 m. iki 2009 m.	Nuo 1 iki 2 dienos	$80 \% \leq \text{Ligos pašalpa} \leq 100 \%$		
	Nuo 3 dienos		85 %	
Nuo 2009 m.	Nuo 1 iki 2 dienos	$80 \% \leq \text{Ligos pašalpa} \leq 100 \%$		
	Nuo 3 iki 7 dienos		40 %	
	Nuo 8 dienos		80 %	

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal A. Bartkaus, 2009, darbo ir Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtais interneto svetainės: <http://www.lrs.lt/>, duomenis

Remiantis pateikta informacija akivaizdu, kad 1995 metais padaryti ligos pašalpos kompensavimo pakeitimai teigiamai paveikė dėl ligos dienų skaičiaus vienam apdraustajam mažėjimą. Ligos išmokų mokėjimo už tris pirmas dienas įpareigojimas perleistas darbdaviui, sumažintos valstybės garantijos. Pakitimai padaryti apdraustųjų asmenų nenaudai pasirodė per dideli, todėl jau tų pačių metų pabaigoje padidinta darbdavio atsakomybė ir kompensuojamojo darbo užmokesčio dalis sudarė iki 80 procentų vidutinio darbo užmokesčio, tačiau apmokamas laikotarpis sumažintas iki dviejų dienų. Tokia tvarka galiojo iki 2000 m., todėl ir ligos dienų skaičiaus kitimas vienam apdraustajam buvo neženklus. Nuo 2001 m. įsigaliojusi pašalpos dėl ligos kompensavimo tvarka sumažino ilgesnių laikinojo nedarbingumo periodų garantijas, situacija tapo ne tokia palanki ilgalaikiams nedarbingumams, tačiau pagerėjo trumpalaikiams, nes nuo trečios laikinojo nedarbingumo dienos valstybės išmoka buvo lygi 85 procentų kompensuojamo darbo užmokesčio ir neliko ribos tarp ilgalaikių, vidutinės trukmės ir trumpalaikių nedarbingumų. Be šio pakeitimo apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičiaus vienam apdraustajam mažėjimui įtakos galėjo turėti įvestas draudimo stažo reikalavimas – 3 mėnesiai per 1 metus arba 6 mėnesiai per 2 metus.

Įgyvendinta reforma padidino ryšį tarp ligos pašalpų išmokų ir įmokų. 2002 m. patikslinta darbdavio atsakomybė, išmokos dėl ligos, mokamos darbdavio, negalėjo būti mažesnės nei 80 procentų ir didesnės nei 100 procentų kompensuojamo darbo užmokesčio. Tačiau tokie sistemos pokyčiai galimai įtakojo trumpalaikių nedarbingumų didėjimą, o kartu ir apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų skaičiaus augimą. Įvertinus nedarbingumo didėjimą, 2009 m. padaryti sistemos pakeitimai teigiamai paveikė ir dėl ligos apmokėtų dienų skaičiaus mažėjimą. 2009 m. sumažinti valstybės įsipareigojimai ypač paveikė trumpalaikius nedarbingumus, nes nuo trečios iki septintos laikinojo nedarbingumo dienos išmokos dėl ligos iš Fondo valdybos biudžeto buvo lygios 40 procentų kompensuojamo darbo užmokesčio. Situacija dėl ilgalaikio nedarbingumo taip pat pasikeitė, nuo aštuntos laikinojo nedarbingumo dienos valstybė įpareigota kompensuoti 80 procentų kompensuojamo darbo užmokesčio. Tokie staigūs pokyčiai apdraustų asmenų nenaudai 2010 m. nulėmė laikinojo nedarbingumo mažėjimą.

Remiantis pateikto laikinojo nedarbingumo kompensavimo raidos aprašymo galime teigti, kad teisinio reglamentavimo pokyčiai tiesiogiai susiję su laikinojo nedarbingumo kontrole. Reformų įgyvendinimas sudaro sąlygas pasinaudoti siūlomomis garantijomis arba mažina norą piktnaudžiauti laikinoju nedarbingumu. Apmokėjimo dėl ligos pokyčiai nurodo, kokiai nedarbingų asmenų grupei (trumpalaikio ar ilgalaikio nedarbingumo) reikalinga didesnė kontrolė bei dėmesys.

Pateikta laikinojo nedarbingumo apmokėjimo raida nepaaiškina visų laikinojo nedarbingumo pokyčių. Be minėtų apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičiaus vienam apdraustajam Lietuvoje kitimo priežasčių yra ir kiti veiksniai, įtakojuojantys nedarbingumo pokyčius Lietuvoje. Priežastys, dėl kurių yra reikalingas ir naudingas laikinojo nedarbingumo kontrolės vykdymas daugelyje šalių yra panašios. Veiksmų išskyrimas labai svarbus nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimui.

2.3.2 Nacionalinio lygmens veiksniai ir jų analizė

Nacionaliniam nedarbingumo ir jo kontrolės lygiui priskiriama darbdavio ir darbuotojo darbo sutarties sąlygų apibrėžimas, socialinio draudimo sistemos, ligos išmokų organizavimas ir sveikatos priežiūros teisinis reglamentavimas. Apie teisinio reglamentavimo pokyčius, susijusius su laikinoju nedarbingumu jau nagrinėjome, tačiau tai ne vienintelis rodiklis.

Nacionaliniu mastu laikinąjį nedarbingumą įtakoja bendras ekonomikos lygis (Alexanderson,

1998). Bendrąjį ekonomikos lygį nusako bendrasis vidaus produktas. BVP - yra rodiklis, parodantis šalies ekonominę išsivystymo lygį, kuriuo galima remtis vertinant šalies ekonomikos rezultatyvumą. Bendrasis vidaus produktas gali būti apibrėžiamas, kaip per tam tikrą laikotarpį pagamintų šalyje galutinių prekių bei paslaugų rinkos vertė (Bartkus, 2010).

Kitas labai svarbus šalies nedarbingumo lygį įtakoiantis faktorius - pramonės šakų plėtra (Alexanderson, 1998). Pagrindinės pramonės šakos, vyraujančios Lietuvoje yra energijos, chemikalų ir komunalinės paslaugų, finansų paslaugų, sveikatos apsaugos, pramonės produktų, statybos, mažmeninė prekybos, technologijų ir komunikacijų, pramogų ir žiniasklaidos, valstybės bei viešojo sektoriaus organizacijos, paslaugų ir transporto. Kaip rodiklį, nurodantį pramonės pokyčius šalyje, panaudosime Lietuvos rinkos apdirbamosios gamybos užsakymų produkcijai gaminti ir darbams atlikti indeksus procentais, kai nustatyta, kad 2005 m. šis rodiklis lygus 100 procentų.

Kaip vienas iš pagrindinių nacionalinio lygmens veiksnių išskiriamas klimatas ir meteorologija (Alexanderson, 1998). Klimato įtakos tendencijai atspindėti panaudosime hidrometeorologijos tarnybos duomenis, vidutinės metinės temperatūros laipsniais pokyčius.

Dar vienas iš rodiklių yra darbo rinkos ir jėgos organizavimas šalyje pagal amžių bei lytį. Šio rodiklio sąsajos su laikinojo nedarbingumo kitimu atspindėti naudosime užimtų, dirbančių, gyventojų šalyje skaičiaus pokyčius (Alexanderson, 1998).

2 lentelė. Nacionalinio lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikinuoju nedarbingumu

Metai	Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičius vienam apdraustajam [y]	BVP, tenkantis vienam gyventojui (Lt) [x]	Užsakymų produkcijai gaminti ir darbams atlikti indeksas (proc.) [x]	Vidutinė metinė temperatūra (C ⁰) [x]	Užimtų gyventojų skaičius (tūkst.) [x]
2004	4,82	18654,42	86,83	6,7	1436,3
2005	5,96	21791,22	100	6,8	1473,9
2006	6,11	25452,44	137,77	7,3	1499
2007	6,87	30708,84	165,82	7,75	1451,5
2008	7,19	34994,39	168,92	8,2	1427,1
2009	7	29097,33	101,86	7,1	1317,4
2010	5,24	30890,3	113,22	6,2	1247,7
2011	5,32	35300,31	129,50	7,6	1253,6
2012	5,44	38066,71	151,41	6,7	1275,7

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

r		0,23	0,57	0,73	0,35
r^2		0,05	0,33	0,53	0,12
p - reikšmė		0,5	0,09	0,03	0,3

r – koreliacijos koeficientas, r^2 – determinacijos koeficientas

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai, naudojant Fondo valdybos duomenis ir Statistikos departamento duomenis paskelbtus interneto svetainėje: <http://www.stat.gov.lt>.

Pagal pateiktus skaičiavimus (žr. 2 lent.) galime daryti išvadą, kad palyginus apmokėtų dienų dėl ligos vienam apdraustajam skaičiaus kitimą ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui litais, kitimą, nustatyta silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui ir susirgimų trukmės, lygus 0,23. Padarytą išvadą patvirtina ir determinacijos koeficientas r^2 , kuris yra lygus 0,05 ir nurodo, kad laikotarpyje nuo 2004 m. iki 2012 m. bendrojo vidaus produkto vienam asmeniui kitimo variacija yra 5 procentai apmokėtų dėl ligos dienų variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys ar jis nustatytas tik atsitiktinumo dėka suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp laikinojo nedarbingumo kitimo ir bendrojo vidaus produkto kitimo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,5$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, nustatyta koreliacija nepasitvirtino, priimama H_0 hipotezė.

Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir užsakymų produkcijai gaminti ir darbams atlikti indekso kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta vidutinė koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp pramonės pokyčių ir susirgimų trukmės, lygus 0,57. Determinacijos koeficientas r^2 , kuris nurodo, kad laikotarpyje nuo 2004 m. iki 2012 m pramonės pokyčių variacija atitinka 33 proc. apmokėtų dėl ligos dienų variacijos, yra lygus 0,33. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp laikinojo nedarbingumo kitimo ir užsakymų produkcijai gaminti ir darbams atlikti indekso kitimo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,09$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas pasitvirtino. Duomenys laikomi patikimais, H_0 hipotezė atmetama.

Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir vidutinės metinės temperatūros kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta stipri koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp vidutinės metinės temperatūros pokyčių ir susirgimų trukmės, lygus 0,73. Determinacijos koeficientas r^2 yra lygus 0,53 ir nurodo, kad vidutinės metinės temperatūros variacija atitinka 53 proc. apmokėtų dėl ligos dienų variacijos. Ryšio egzistavimo įvertinimui

suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp laikinojo nedarbingumo kitimo ir vidutinės metinės temperatūros kitimo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,03$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas patvirtinamas. Duomenys laikomi patikimais, H_0 hipotezė atmetama.

Palyginus apmokėtų dienų dėl ligos vienam apdraustajam skaičiaus kitimą ir užimtų gyventojų skaičiaus kitimą, nustatyta silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp užimtų gyventojų skaičiaus ir susirgimų trukmės, lygus 0,35. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas r^2 , kuris yra lygus 0,12 nurodo, kad laikotarpyje nuo 2004 m. iki 2012 m. užimtų gyventojų skaičiaus kitimo variacija yra 12 procentų apmokėtų dėl ligos dienų variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys ar jis nustatytas tik atsitiktinumo dėka suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp laikinojo nedarbingumo kitimo ir užimtų gyventojų skaičiaus kitimo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,3$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, nustatyta koreliacija nepasitvirtino, priimama H_0 hipotezė.

Remiantis padarytais skaičiavimais galime palyginti Lietuvoje apmokėtų dėl ligos dienų skaičiaus sąsajas su bendrojo vidaus produkto, pramonės plėtos, klimato ir užimtų gyventojų skaičiaus rodikliais. Stipriausias ryšys egzistuoja tarp vidutinės metinės temperatūros ir apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam, duomenys laikomi patikimais, tačiau negalime teigti, kad vidutinės temperatūros didėjimas įtakoja sergamumo augimą. Negali būti atmetama ir piktnaudžiavimo prielaida, kad esant geresniems, palankiems poilsiui, orams didėja laikinojo nedarbingumo piktnaudžiavimo atvejų. Užsakymų produkcijai gaminti ir darbams atlikti indekso augimas įtakoja darbo krūvio didėjimą, poilsio mažėjimą bei sergamumą, todėl tikėtina, kad dėl šios priežasties egzistuoja vidutinis šio rodiklio ir laikinojo nedarbingumo ryšys. Atliktų duomenų analizė parodė, kad ryšys tarp dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam ir bendrojo vidaus produkto bei užimtų gyventojų skaičiaus kitimo yra silpnas. Bendras ekonomikos lygis ir darbo rinkos pokyčiai Lietuvoje nėra pagrindiniai faktoriai, įtakoiantys laikinąjį nedarbingumą, nustatyta koreliacija nepasitvirtino.

2.3.4 Visuomeninio - organizacinio lygmens veiksniai ir jų analizė

Visuomeniniam – organizaciniam lygmeniui priskiriami su darbo aplinka bei bendruomene susiję

veiksniai. Laikinojo nedarbingumo pokyčius įtakoja darbo aplinkos sąlygos, tokios kaip fiziniai pavojai ir monotonija, mokymosi galimybės, darbovietės dydis, sektorius bei pobūdis, personalo politika ir stresas, darbo krūvis, darbo užmokestis ir kontrolė. Be šių su darbo aplinka susijusių sąlygų gyventojų sergamumą gali paveikti ir psichologiniai faktoriai, tokie kaip darbo kultūra – pasitenkinimas darbu bei bendruomenės ir šeimos kultūra. Šiam laikinojo nedarbingumo ir kontrolės lygmeniui priskiriama geografinė bendruomenės padėtis ir jos socio-ekonominis lygis, kuri lemia gaunamos pajamos ir socialinė padėtis. Regionuose, kur daug didelių bendrovių nedarbingumas didesnis, nes didelės įmonės paprastai pasiūlo didesnes nedarbingumo atostogų garantijas. Svarbūs tokie faktoriai kaip bendruomenėje vyraujanti darbo rinka, sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas bei smurto lygis. Kaip ir nacionaliniam taip ir visuomeniniam lygmeniui galime priskirti ir sveikatos priežiūros ir socialinio draudimo praktinį organizavimą (Alexanderson, 1998).

3 lentelė. Visuomeninio - organizacinio lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikiniu nedarbingumu

Metai	Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičius vienam apdraustajam [y]	Asmenys, nukentėję nuo nelaimingų atsitikimų darbe [x]	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt) [x]	Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį (Lt) [x]	Sveikatos priežiūros įstaigų skaičius [x]
2006	6,11	3581	1495,7		2849
2007	6,87	3680	1802,4	952,1	2834
2008	7,19	3328	2151,7	1133,2	2680
2009	7	2093	2056	983,5	2820
2010	5,24	2359	1988,1	894,2	2885
2011	5,32	2721	2045,9	1016,5	2884
2012	5,44	2897	2123,8		3115
<i>r</i>		0,3	0,36	0,7	-0,7
<i>r</i> ²		0,09	0,13	0,49	0,49
<i>p- reikšmė</i>		0,5	0,4	0,09	0,07

r – koreliacijos koeficientas, *r*² – determinacijos koeficientas

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai, naudojant Fondo valdybos duomenis ir Statistikos departamento duomenis paskelbtus interneto svetainėje: <http://www.stat.gov.lt>

Kaip vienai iš darbo aplinkos sąlygų – fizinių pavojų sąsajai su laikiniu nedarbingumu išreikšti naudosime asmenų, nukentėjusių nuo nelaimingų atsitikimų darbe, skaičiaus pokyčius. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir nukentėjusių nuo

nelaimingų atsitikimų darbe asmenų skaičiaus kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp fizinių pavojų darbe ir susirgimų trukmės, lygus 0,3. Determinacijos koeficientas r^2 , kuris nurodo, kad laikotarpyje nuo 2006 m. iki 2012 m. nuo nelaimingų atsitikimų darbe nukentėjusių asmenų variacija atitinka 9 procentus apmokėtų dėl ligos dienų variacijos, yra lygus 0,09. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys ar jis nustatytas tik atsitiktinumo dėka suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp fizinių pavojų darbe ir susirgimų trukmės egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,5$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, priimama H_0 hipotezė.

Dar vienas su organizacinio lygmens su darbu susijęs valdymo faktorius yra darbo užmokestis, todėl jo sąsajoms su laikinuoju nedarbingumu atrasti naudoti vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio litais pokyčius. Remdamiesi pateiktais skaičiavimais darome išvadą, kad tarp apmokėtų dienų dėl ligos vienam apdraustajam skaičiaus kitimo ir vidutinio darbo užmokesčio kitimo yra silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp vidutinio bruto darbo užmokesčio ir susirgimų trukmės, lygus 0,36. Padarytą išvadą patvirtina ir determinacijos koeficientas r^2 , kuris yra lygus 0,13 ir nurodo, kad laikotarpyje nuo 2006 m. iki 2012 m. vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimo variacija yra 13 procentų apmokėtų dėl ligos dienų variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp vidutinio bruto darbo užmokesčio ir susirgimų trukmės egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,4$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, nustatyta koreliacija nepasitvirtino, priimama H_0 hipotezė.

Darbo sąlygų analizė parodė, kad apmokėtų ligos dienų skaičius nėra labai susijęs su darbo užmokesčiu ir nelaimingais atsitikimais darbe. Abiem atvejais nustatyta koreliacija su laikinojo nedarbingumo pokyčiais buvo silpna, tačiau negalime teigti, kad šie veiksniai neįtakoja gyventojų sergamumo ir nedarbingumo. Akivaizdu, kad nelaimingi atsitikimai yra labiau susiję su apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam pokyčiais nei darbo užmokesčio kitimas, tokius skirtumus gali įtakoti tai, kad laikinojo nedarbingumo metu gautos pajamos yra mažesnės nei dirbant. Gauti duomenys laikomi nepatikimais, nes nustatyta koreliacija nepasitvirtino abiem atvejais.

Šeimos padėtį bendruomenėje parodo namų ūkio disponuojamosios pajamos. Remdamiesi vidutinėmis disponuojamosiomis pajamomis litais vienam namų ūkio nariui per mėnesį statistikos duomenų analize nustatysime laikinojo nedarbingumo sąsajas su šeimos pajamomis ir padėtimi

bendruomenėje. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta koreliacija yra stipri. Koreliacijos koeficientas r , tarp šeimos pajamų ir susirgimų trukmės, lygus 0,7. Determinacijos koeficientas r^2 yra lygus 0,49 ir nurodo, kad šeimos pajamų vienam ūkio nariui per mėnesį variacija atitinka 49 proc. apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam variacijos. Ryšio egzistavimo įvertinimui suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp laikinojo nedarbingumo kitimo ir vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį kitimo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,09$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas patvirtinamas. Duomenys laikomi patikimais, H_0 hipotezė atmetama.

Analizė parodė, kad ryšys tarp apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam ir vidutinių šeimos pajamų vienam nariui yra vidutinis, nes šis rodiklis su laikinuoju nedarbingumo pokyčiais susijęs tik 49 procentais. Nustatyta koreliacija laikoma patikima. Nedarbingumo didėjimą iš šeimos perspektyvos galimai įtakoja vaikų sergamumas, siekis ilgiau rūpintis sergančiais vaikais, kadangi nedarbingumo dėl vaikų slaugos skaičius ribotas iki 14 kalendorinių dienų, o asmens laikinojo nedarbingumo dėl ligos limitas nėra. Teigti, kad didesnės šeimos pajamos įtakoja didesnę sergamumą negalime, tačiau ryšys tarp šių rodiklių akivaizdus.

Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas yra vienas iš pagrindinių mūsų darbo faktorius, todėl jo ryšio stiprumo nustatymas su laikinuoju nedarbingumu svarbus sistemos tobulinimo, o kartu ir kontrolės, elementas. Kaip rodiklį šiam ryšiui pavaizduoti panaudosime visų sveikatos priežiūros įstaigų šalyje skaičiaus kitimą. Sveikatos priežiūros įstaigų šalyje skaičių mūsų statistikos duomenų lentelėje sudaro privačios asmens sveikatos priežiūros įstaigos, ambulatorinės ASPĮ, ligoninės bei medicinos punktai sveikatos apsaugos sistemoje. Palyginus apmokėtų dienų dėl ligos vienam apdraustajam skaičiaus kitimą ir sveikatos priežiūros įstaigų šalyje skaičiaus kitimą, nustatyta stipri koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp sveikatos priežiūros įstaigų ir susirgimų trukmės, lygus - 0,7. Determinacijos koeficientas r^2 , kuris yra lygus 0,49 nurodo, kad laikotarpyje nuo 2006 m. iki 2012 m. sveikatos priežiūros įstaigų skaičiaus kitimo variacija yra 49 procentai apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys ar jis nustatytas tik atsitiktinumo dėka suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,07$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas patvirtinamas. Duomenys laikomi patikimais, nustatyta koreliacija patvirtinta, H_0

hipotezė atmetama.

Atlikti skaičiavimai parodė neigiamą koreliacijos koeficientą, kuris nurodo, kad nustatytas ryšys tarp laikinojo nedarbingumo ir sveikatos priežiūros įstaigų skaičiaus yra atvirkštinis. Tai tik patvirtina prielaidą, kad geresnis sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas bei gydymo efektyvumas mažina sergamumą bei laikinojo nedarbingumo laikotarpį.

2.3.5 Individualaus lygmens veiksniai ir jų analizė

Taigi, paskutiniajam laikinojo nedarbingumo, o kartu ir kontrolės lygmeniui priskiriami mažiausiai nuo kitų įtakos priklausantys faktoriai, todėl ir šių veiksnių kontrolė tampa sudėtinga. Pagal autoriaus pateiktą veiksnių klasifikacija individualiam lygmeniui priskiriama asmens charakteristikos savybės. Laikinają nedarbingumą gali įtakoti asmens amžius, lytis, subjektyvus sveikatos vertinimas ir esama situacija, gyvenimo būdas, išsilavinimas, rasė, šeimyninė padėtis bei santykiai, asmeniniai gebėjimai, gyvenimo sąlygos, žalingi įpročiai, tokie kaip alkoholio ar narkotinių medžiagų vartojimas bei rūkymas ir darbo ir poilsio laiko organizavimas. Be šių individualių savybių svarbi asmens psichinė būklė bei motyvacija ir požiūris. Prie šio lygmens priskiriamos asmens elgesio ydos, tokios kaip sergamumo simuliacijos (Alexanderson, 1998).

4 lentelė. Individualaus lygmens veiksniai iš jų ryšys su laikinuoju nedarbingumu

Metai	Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičius vienam apdraustajam [y]	Santuokų skaičius [x]	Alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam gyventojui (litrais) [x]	Visuomenės dalis, įgijusi aukštąjį išsilavinimą (proc.) [x]	Vidutinis metinis gyventojų skaičius Vilniuje [x]
2004	4,82	1594	10,1	65	639681
2005	5,96	1662	10,4	68,5	637599
2006	6,11	1771	11,1	69	635708
2007	6,87	1922	11,7	70,9	635916
2008	7,19	2005	11,8	73,8	637467
2009	7	1712	11,1	71,5	638899
2010	5,24	1557	11,6	69,3	635285

4 lentelės tęsinys kitame puslapyje

2011	5,32	1602	12,7	65,9	630185
2012	5,44	1722	13	61,2	630558
<i>r</i>		0,83	0,17	0,79	0,33
<i>r</i> ²		0,69	0,03	0,63	0,11
<i>p</i> - reikšmė		0,006	0,6	0,01	0,3

r – koreliacijos koeficientas, *r*² – determinacijos koeficientas

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai, naudojant Fondo valdybos duomenis ir Statistikos departamento duomenis paskelbtus interneto svetainėje: <http://www.stat.gov.lt>

Siekdami nustatyti ryšį tarp šeimyninės padėties ir laikinojo nedarbingumo skaičiavimams naudodami rodiklį, nurodantį santuokų skaičiaus kitimą. Palyginus apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligos vienam apdraustajam skaičiaus kitimą ir santuokų skaičiaus kitimą, nustatyta stipri koreliacija. Koreliacijos koeficientas *r*, tarp įregistruotų santuokų skaičiaus ir susirgimų trukmės, lygus 0,83. Determinacijos koeficientas *r*² yra lygus 0,69 nurodo, kad laikotarpyje nuo 2004 m. iki 2012 m. santuokų skaičiaus kitimo variacija yra 69 procentai apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys suformuluojame nulinę hipotezę *H*₀, kai *r*=0, ir alternatyvią *H*₁, kai *r*≠0. Ryšys tarp šeimyninės padėties ir susirgimų trukmės egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba *p*_{kr}=0,10, o apskaičiuota *p*=0,006, todėl nustatyto ryšio tinkamumas patvirtinamas. Duomenys laikomi patikimais, nustatyta koreliacija patvirtino, hipotezė *H*₀ atmetama.

Alkoholio vartojimas Lietuvoje vis dar yra vienas iš didžiausių žalingų įpročių, reikalaujančių visuomenės, o kartu ir politikos dėmesio. Remiantis absoliutaus 100 procentų alkoholio suvartojimo litrais, tenkančiais vienam gyventojui, statistikos duomenimis darytina išvada, kad alkoholinių gėrimų vartojimas Lietuvoje didėja. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir absoliutaus alkoholio suvartojimo vienam gyventojui kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta labai silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas *r*, tarp alkoholio suvartojimo vienam gyventojui ir susirgimų trukmės, lygus 0,17. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas *r*² yra lygus 0,03 ir nurodo, kad alkoholio suvartojimo variacija atitinka 3 proc. apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų variacijos. Ryšio egzistavimo įvertinimui suformuluojame nulinę hipotezę *H*₀, kai *r*=0, ir alternatyvią *H*₁, kai *r*≠0. Ryšys tarp alkoholio suvartojimo vienam gyventojui ir susirgimų trukmės egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba *p*_{kr}=0,10, o apskaičiuota *p*=0,6, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, patvirtinama *H*₀ hipotezė. Laikinojo nedarbingumo teisiniai apribojimai yra veiksmingi. Asmenys, kurie dėl traumos kreipėsi į sveikatos

priežiūros įstaigą būdami neblainūs arba kurių laikinojo nedarbingumo priežastis buvo piktnaudžiavimas alkoholiu neturi teisės gauti laikinojo nedarbingumo pažymėjimą, kuris yra pagrindas gauti išmoką. Tačiau ryšio su laikiniu nedarbingumu Lietuvoje nėra.

Išsilavinimas – tai vienas iš elgesio korekcijos stimulų. Mokslas gali išaukštinti žmogų kaip asmenybę, skatina mąstyti apie visas gyvenimo vertybes (Kvieskienė, Renata Katinaitė-Lodh, 2013). Toliau nagrinėdami laikinį nedarbingumą įtakojančius veiksnius įvertinsime visuomenės dalies, įgijusios aukštąjį išsilavinimą, ir apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam pokyčių ryšį. Apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir aukštąjį išsilavinimą įgijusios visuomenės kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta stipri koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp išsilavinusios visuomenės ir susirgimų trukmės, lygus 0,79. Determinacijos koeficientas r^2 yra lygus 0,63 ir nurodo, kad laikotarpyje nuo 2004 m. iki 2012 m. išsilavinusios visuomenės dalies pokyčių variacija atitinka 63 proc. apmokėtų dėl ligos dienų variacijos. Vertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys apmokėtų dėl ligos dienų vienam apdraustajam ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,01$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas patvirtinamas. Duomenys laikomi patikimais, nustatyta koreliacija pasitvirtino, H_0 hipotezė atmetama.

Regionai, kuriuose daug vyresnio amžiaus arba dirbančių moterų yra linkę turėti didesnę nedarbingumo lygį. Todėl norėdami patvirtinti arba paneigti šią hipotezę nustatysime ryšį tarp apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam ir vidutinio metinio gyventojų skaičiaus Vilniuje pokyčių. Apmokėtų dienų dėl ligų skaičiaus vienam apdraustajam kitimo ir gyventojų skaičiaus Vilniuje kitimo palyginimas parodė, kad nustatyta silpna koreliacija. Koreliacijos koeficientas r , tarp gyventojų skaičiaus Vilniuje ir susirgimų trukmės, lygus 0,33. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas r^2 yra lygus 0,11 ir nurodo, kad vidutinio metinio gyventojų skaičiaus Vilniuje variacija atitinka 11 proc. apmokėtų laikinojo nedarbingumo dienų vienam apdraustajam variacijos. Įvertinant ar tarp kintamųjų iš tiesų egzistuoja ryšys ar jis nustatytas tik atsitiktinumo dėka suformuluojame nulinę hipotezę H_0 , kai $r=0$, ir alternatyvią H_1 , kai $r \neq 0$. Ryšys tarp gyventojų skaičiaus Vilniuje ir susirgimų trukmės egzistuoja. Pasirinkta reikšmingumo riba $p_{kr}=0,10$, o apskaičiuota $p=0,3$, todėl nustatyto ryšio tinkamumas atmetamas. Duomenys laikomi nepatikimais, pasitvirtino H_0 hipotezė.

3. KOKYBINIS NEDARHINGUMO KONTROLĖS TYRIMAS

3.1 Tyrimo imtis, metodai ir organizavimas

Kiekybinio tyrimo metu išskirti veiksniai, įtakoiantys laikinąjį nedarbingumą Lietuvoje, nurodo, kokių rodiklių kontrolė pagerintų laikinojo nedarbingumo kontrolės rezultatus Lietuvoje, tačiau nepasiūlo sprendimo, kaip to pasiekti. Tokiam tikslui pasitelktas kokybinio tyrimo metodas - interviu. Atliktas sisteminis situacijos tyrimas ir nedarbingumo kontrolės proceso administravimo analizė padės suprasti laikinojo nedarbingumo kontrolės proceso trūkumus bei pasiūlyti hipotezinius sistemos tobulinimo būdus. Siekiant išsiaiškinti nedarbingumo kontrolės organizavimo ir vykdymo aspektus pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – ekspertų apklausa pasitelkiant individualaus interviu metodą. Remiantis atliktos literatūros bei teisės aktų analize ir iškelto tikslu sudarytas 5 klausimų struktūrizuotas klausimynas (žr. 3 priedas). Interviu metu kiekvienam respondentui užduoti 5 klausimai, kurie apklausos metu patikslinti, esant poreikiui konkretinti, duoti pavyzdžiai, o atsakymai fiksuojami klausimyne.

Tyrimas atliktas 2014 metų vasario mėnesį. Interviu tyrimo pagrindinis tiriamosios imties reikalavimas – tikslinga ekspertų atranka. Tiriamųjų populiaciją sudarė specialiai atrinkta asmenų grupė, turinti žinių apie Lietuvoje organizuojamą bei administruojamą laikinojo nedarbingumo kontrolės procesą. Individualaus interviu metodu apklausti 6 ekspertai, 2 iš jų vadovauja ir priima sprendimus dėl nedarbingumo kontrolės organizavimo, kiti 4 respondentai yra atsakingi už VSDFV nedarbingumo kontrolės veiklos vykdymą ir administravimą. Visi apklausoje dalyvavę ekspertai turi daugiau nei 5 metų nedarbingumo kontrolės administravimo bei organizavimo patirties, aukštuosius universitetinius išsilavinimus. Du respondentai yra įgiję biomedicinos mokslų studijų srities magistrantūros laipsnį. Dviejų ekspertų išsilavinimas yra teisinis, dar dviejų – vadybinis, administracinis. Tiriamieji informuoti apie tyrimo tikslus, užtikrintas duomenų anonimiškumas bei savanoriškas dalyvavimas.

3.2 Tyrimo duomenų analizė ir interpretacija

Apžvelgti su laikiniu nedarbingumu ir jo kontrole susiję teisiniai aspektai nurodo, kuo remiantis Lietuvoje reglamentuojamas ir įgyvendinamas laikinasis nedarbingumas ir jo kontrolė.

Tačiau apibrėžtas teisinis reglamentavimas ne visuomet yra tinkamiausias ir efektyviausias. Siekiant įvertinti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės teisinių dokumentų pritaikomumą Lietuvos visuomenei respondentams iškėlėme klausimą, kokius teisinės bazės, susijusios su laikinojo nedarbingumo kontrole, trūkumus išskirtų.

Atlikus interviu metu pateiktų duomenų analizę išskirta vieną kokybinė kategorija: teisinės bazės trūkumai.

5 lentelė. Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo Lietuvoje teisinį reglamentavimą

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų pasisakymai
Teisinės bazės trūkumai	Konstituciniai, įstatymų ir nuostatų aspektai	<p>“Konstitucijai neturi prieštarauti laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę reglamentuojantys teisės aktai.”</p> <p>“Žemesnės galios teisės aktai negali konkuruoti su aukštesnės galios teisės.”</p>
	Taisyklių aspektai	<p>“Panaikintas Taisyklių 42 punktas, kai nedarbingumo pažymėjimas po NDNT sprendimo dėl tos pačios ligos galėjo būti išduotas tik po vienos darbo dienos, prieštarauja įstatymams.”</p> <p>“Taisyklės nėra iki galo apibrėžtos – palikta daug laisvės interpretacijai.”</p> <p>“Pasitaiko atveju, kai Taisyklėse nurodyta tvarka prieštarauja nuostatams, įstatymams ir net Konstitucijai.”</p>

Apibendrinimas. Visi tyrime dalyvavę ekspertai nurodė, kad laikinojo nedarbingumo kontrolės vykdymui ir įgyvendinimui svarbiausias dokumentas yra Nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo pažymėjimų išdavimo taisyklės. Nedarbingumo kontrolės vykdymo procese Taisyklių ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų prieštaravimas vienas kitam sukelia dviprasmiškų situacijų.

Apklausoje metu pažymima, kad tik Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, todėl jai “neturi prieštarauti laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę reglamentuojantys teisės aktai”, tačiau visi šie dokumentai yra teisėti tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs kitokio sprendimo. Konstitucijos 52 straipsnyje nurodyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti socialinę paramą ligos atveju, o 53 straipsnio 1 dalyje pažymėta, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata, medicinine pagalba bei paslaugomis žmogui susirgus. Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad poįstatyminiu teisiniu

reglamentavimu negalima riboti teisės į socialinę paramą sąlygų ir apimties. Daroma išvada, kad „žemesnės galios teisės aktai negali konkuruoti su aukštesnės galios teisės” aktuose numatytu teisiniu reglamentavimu, reikia paisyti teisės aktų hierarchijos. Taisyklėse nurodytas nedarbingumo pažymėjimų išdavimo ribojimas nustato teisę gauti ligos pašalpą ribas, tačiau tai gali būti daroma tik įstatymu.²¹

2012 m. balandžio 23 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, kad Taisyklėse nurodytas reikalavimas, kad naujas nedarbingumo pažymėjimas asmeniui, kuris po NDNT pripažinimo nedarbingu ar iš dalies darbingu, susirgus kita liga galėjo būti išduotas dar nepradėjus dirbti, o dėl tos pačios ligos, ligai paūmėjus– tik po vienos darbo dienos, prieštaravo LR Konstitucijos 52 straipsniui bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 8 straipsniui, kuriame nurodytos sąlygos, kurioms esant asmuo turi teisę gauti ligos pašalpą.

Vienas iš ekspertų tiksliai nurodė, kad *“panaikintas Taisyklių 42 punktas, kai nedarbingumo pažymėjimas po NDNT sprendimo dėl tos pačios ligos galėjo būti išduotas tik po vienos darbo dienos, prieštarauja įstatymams”*. Su šiuo teiginiu sutiko visi respondentai, nes Taisyklių 42 punktas 2013 m. lapkričio 29 d. LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. V-1116/A1-658 pripažintas netekusiu galios.²² Remiantis Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 9 straipsnio 1 dalies ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 32 punkto reikalavimais, laikinai nedarbingiems asmenims ligos pašalpa iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų mokama iki darbingumo atgavimo dienos ar darbingumo lygio nustatymo dienos, kol asmuo atgauna darbingumą arba yra pripažįstamas nedarbingu ar iš dalies darbingu. Taisyklėse išdėstyta pozicija nurodo, kad asmuo po NDNT sprendimo turi teisę gauti laikinojo nedarbingumo pažymėjimą, tačiau įstatyme ir nuostatuose nurodyta, kad ligos pašalpa, pagal šį nedarbingumo pažymėjimą negali būti mokama. Ši pozicija neatitinka Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 8 straipsnio 6 dalies ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 50 punkto reikalavimams, kad pagrindas ligos pašalpos mokėjimui yra nedarbingumo pažymėjimas. Šiuo konkrečiu atveju nedarbingumo pažymėjimas yra dokumentas, pateisinantys žmogaus neatvykimą į darbą.

Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis, darytina išvada, kad teisiniai dokumentai, susiję su

²¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas, Lietuvos Respublikos vardu 2012 m. balandžio 23 d., Vilnius, Administracinė byla Nr. I⁶⁶²-9/2012, Teismo proceso Nr. 3-65-3-00323-2010-8, Procesinio sprendimo kategorija 17.1.

²² LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. V-1116/A1-658 “Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymo Nr.V-533/A1-189 „Dėl teisės aktų, susijusių su elektroniniais nedarbingumo pažymėjimais bei elektroniniais nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimais, patvirtinimo“ ir jį keitusio įsakymo pakeitimo.

nedarbingumo kontrolės vykdymu ir įgyvendinimu, turėtų neprieštarauti vienas kitam bei atitikti konstitucinės teisinės valstybės - universalumo, solidarumo, protingumo, teisingumo, teisėtumo ir asmeninės atsakomybės principus.

Siekiant įvertinti respondentų nuomonę apie laikinojo nedarbingumo išmokų skyrimą, buvo užduotas klausimas, kaip ekspertai vertina pasiūlymą, skiriant ligos pašalpą keisti išmokų skaičiavimo tvarką ar/ir dydžius. Išnagrinėjus respondentų pasisakymus šiuo klausimu išskirta viena kokybinio tyrimo kategorija: nedarbingumo laikotarpio kompensavimas.

6 lentelė. Ekspertų teiginiai apie laikinojo nedarbingumo išmokas

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų pasisakymai
Nedarbingumo laikotarpio kompensavimas	Ligos pašalpos skyrimo ir mokėjimo tvarkos keitimas	<p>“Konkretus ir tikslus ligos pašalpos mokėjimo ir NDNT procentų nustatymo terminas padėtų išvengti dviprasmiškų situacijų.”</p> <p>“Asmens kompensuojamąjį uždarbį skaičiuoti iš ilgesnio laikotarpio”, “sumažėtų tų, kurie tik įsidarbinę ir nepatenkinti darbo sąlygomis ima nedarbingumo pažymėjimus ir naudojami socialinėmis garantijomis”. „Darbdavio atsakomybės didinimas sumažintų valstybės ekonominius nuostolius dėl nesąžiningo asmenų elgesio“, „darbdavys būtų suinteresuotas gerinti darbo sąlygas ir aktyviau dalyvautų laikinojo nedarbingumo kontrolės procese“.</p>
	Išmokų dydžio keitimas	<p>“Išmokų mažinimas labiau suinteresuotų žmogų greičiau grįžti į darbą bei pagerintų laikinojo nedarbingumo kontrolę.”</p> <p>“Reikėtų gražinti prieškrizinius dydžius, pirmom laikinojo nedarbingumo dienom didinant, viduriniu laiku mažinti, o ilgai sergantiems vėl išmokas didinti.”</p> <p>“Išmokų didinimas pradiniu ligos laikotarpiu motyvuotų žmones anksčiau kreiptis į gydytoją, o tai mažintų sergančių ir nedarbingų asmenų skaičių.”</p>

Apibendrinimas. Respondentai pasisakė, kad teigiamai vertina sirgimo laikotarpio ribojimą ir/ar išmokų mažinimą, nes tai “labiau suinteresuotų žmogų greičiau grįžti į darbą bei pagerintų laikinojo nedarbingumo kontrolę”. Siekiant įvertinti ekspertų nuomonę sudaryta užsienio šalių laikinojo nedarbingumo kompensavimą atspindinti lentelė (žr. 7 lent.).

7 lentelė. Lietuvos ir užsienio šalių laikinojo nedarbingumo kompensavimo sistemų rodiklių palyginimas

Šalis	Lietuva	Norvegija	Nyderlandai	Švedija
Stažo reikalavimas	3 mėn. per 12 mėn., arba 6 mėn. – 24 mėn.	4 savaitės	Nėra	Nėra
Darbdavio apmokamos nedarbingumo dienos ir išmokos dydis	2 dienos, 80 % ≤ Ligos pašalpa ≤ 100 %	16 dienų, 100 %	Metus, Ligos pašalpa ≥ 70 %	14 dienų – 80 %
Maksimalus ligos pašalpos mokėjimo periodas ir išmokos dydis	Nuo 3 iki 7 dienos – 40 %, nuo 8 dienos iki NDNT sprendimo – 80 %. Po 122 nepertraukiamai arba po 153 su pertraukomis per 12 mėnesių vertinami GKK posėdyje.	260 dienų – 100 %. Po 8 savaitių atliekamas medicininis įvertinimas.	364 dienas, Ligos pašalpa = 70 %	Iki 364 d. -80%, iki 550 d. – 75%

Šaltinis. sudaryta autoriaus pagal A. Bartkaus, 2009, H. T. Hansen ir T. Ingebrigtsen, 2008, darbų ir paskelbtais interneto svetainėje: www.forsakringskassan.se/sprak/eng/if_you_fall_ill_%28om_du_blr_sjuk%29_duomenis.

Palyginus interviu metu gautą informaciją su 2 lentelėje pateiktais kitų šalių pavyzdžiais, galime teigti, kad Lietuvoje laikinojo nedarbingumo kontrolė, kai po 122 be pertraukos arba po 153 su pertraukomis per 12 mėnesių reikalingas asmens sveikatos būklės vertinimas GKK posėdyje dalyvaujant SODRA nedarbingumo kontrolės vyriausiajam specialistui, yra pakankamai griežta. Lietuvos ilgalaikio nedarbingumo kompensavimo dydžiai panašūs į Nyderlandų ir Švedijos išmokų dėl ligos dydžius. Ilgalaikio nedarbingumo išmokos didžiausios Norvegijoje, tačiau šios šalies sistema paremta ne tik didelėmis išmokomis, bet ir sveikatos atstatymu, nes po 8 asmens nedarbingumo savaitių yra būtinas asmens medicininis įvertinimas, kuriame dalyvauja darbuotojas, darbdavys ir socialinio draudimo įstaiga (žr. 7 lent.).

Dar vienas su ligos pašalpos mokėjimu susijęs pasiūlymas buvo *“asmens kompensuojamąjį uždarbį skaičiuoti iš ilgesnio laikotarpio”*. Tačiau šį stažo laikotarpio ilginimą pasiūlė tik vienas ir ekspertų. Pasak jo *„reikalaujamo stažo laikotarpio ilginimas teigiamai paveiktų Fondo biudžetą, iš kurio mokamos ligos pašalpos, tačiau pažeistų asmens Konstitucinę teisę į socialinę paramą ligos atveju”*. Išanalizavus interviu metu gautą informaciją bei 2 lentelėje pateiktus duomenis darytina išvada, kad Lietuvoje reikalaujamas stažo laikotarpis yra ilgiausias, šiuo atžvelgiu liberalios valstybės

yra Nyderlandai ir Švedija, kur ligos pašalpai tokio reikalavimo nėra. Norvegijoje yra būtina sąlyga išdirbti keturias savaites iki susirgimo, tačiau šis reikalavimas mažesnis nei Lietuvoje.

Kaip vienas iš teigiamų pokyčių paminėtas darbdavio atsakomybės didinimas. Pateikti pasiūlymai išplėsti darbdavio vaidmenį laikinojo nedarbingumo kompensavimo, o kartu ir jo kontrolės, procese sumažintų piktnaudžiavimo ligos pašalpomis ir simuliacijos atvejų, o tai padidintų laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumą. Pateikti 2 lentelės duomenys nurodo, kad Lietuvoje darbdavio atsakomybė asmens ligos atveju yra mažesnė nei Norvegijoje, Nyderlanduose ir Švedijoje, todėl darytina išvada, kad darbdavio įpareigojimas prisiimti didesnę atsakomybę už darbuotojų sveikatą duotų teigiamų rezultatų nedarbingumo finansavimo ir kontrolės sistemoms.

Siekiant nustatyti visuomenės požiūrį į pokyčius, respondentų paprašyta išsakyti nuomonę, ar ligos pašalpos mokėjimo tvarkos pakeitimas apdraustų asmenų nenaudai susilpnintų pasitikėjimą valstybe ir pažeistų teisėtų lūkesčių principą. Atlikus apklausos metu gautų duomenų analizę išskirta viena kokybinė kategorija: pasitikėjimas valstybe ir teisėti lūkesčiai.

8 lentelė. Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo pokyčius ir asmenų pasitikėjimą valstybe

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų pasisakymai
Pasitikėjimas valstybe ir teisėti lūkesčiai	Susilpnėtų/pažeistų	<p>“Asmens teisėti lūkesčiai dažniau pažeidžiami krizės metu, tačiau kai kitokio sprendimo nėra.”</p> <p>“Pokyčiai visada kelia stresą ir nerimą.”</p> <p>“Nėra teisinga, kai išmokoms nustatytos “lubos”, o įmokoms “lubų” nėra.”</p>
	Nesusilpnėtų/nepažeistų	<p>“Susitaikymas su pokyčiais lengvesnis, kai žmonėms pateikiama išankstinė informacija ir jų priežastys.”</p> <p>“Būtų teisinga, jei mokamos socialinio draudimo įmokos adekvačiai atitiktų gaunamas išmokas.”</p>

Apibendrinimas. Teisėtų lūkesčių principas nurodo valstybės pareigą laikytis savo įsipareigojimų, kad nenukentėtų žmonių interesai. Teisėti lūkesčiai yra tuomet, kai valstybė įtikina žmogų, kad kai jis elgsis pagal tam tikrą modelį gaus tam tikrą rezultatą ir tas rezultatas nekis, nebent reikės ginti viešąjį interesą. Šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas Lietuvos teisės sistemoje, tačiau juo remiamasi, todėl jo vaidmuo yra svarbus priimant sprendimus dėl teisinės aktuose nustatytos tvarkos keitimo. Šis principas sudaro sąlygas asmeniui pasitikėti valstybe ir jos teisine tvarka (Valiukas, 2011). Šiuo klausimu ekspertų nuomonė neišsiskyrė, jie teigė, kad pasitikėjimą valstybe susilpnintų staigūs ir

kardinalūs pokyčiai, o tai ypač pajustų mažiausias pajamas gaunantys asmenys. Vienas iš ekspertų paminėjo, kad „*asmens teisėti lūkesčiai dažniau pažeidžiami krizės metu, tačiau kitokio sprendimo kartais nėra*“. Išsakyta ekspertų nuomonė pabrėžia lygybę tarp įmokų ir išmokų, tačiau tai pažeistų solidarumo principą. Tiksliausiai išsakyta frazė, kuri padėtų neprarasti visuomenės pasitikėjimo, yra švietimas ir informavimas apie pokyčių svarbą bei priežastis.

Kitas klausimas ekspertams buvo apie laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo didinimą, Lietuvoje pritaikant užsienio šalyse įgyvendintas nedarbingumo kontrolės programas. Išskirta klausimo kokybinė kategorija: nedarbingumo kontrolės programos.

9 lentelė. Ekspertų požiūris apie laikinojo nedarbingumo kontrolės programų įgyvendinimą Lietuvoje

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų pasisakymai	
		Už	Prieš
Nedarbingumo kontrolės programos	Premijos už neturėtus nedarbingumus	<p>“Skatintų žmones labiau rūpintis savo sveikata.”</p> <p>“Paskatintų nesimuliuoti susirgimų.”</p>	<p>“Padidintų Fondo biudžeto išlaidas.”</p> <p>“Skatintų žmones dirbti sergant, o tai tik padidintų sergamumą.”</p>
	Darbo sąlygų gerinimas	<p>„Tai paskatintų tausoti sveikatą ir didintų darbo efektyvumą.“</p> <p>„Sumažintų pašalpas mokančių institucijų ekonominius nuostolius.“</p> <p>„Padėtų sumažinti bendrą gyventojų sergamumą.“</p> <p>„Sumažintų dėl netinkamų darbo sąlygų atsiradusių sveikatos sutrikimų ir nedarbingumo išmokas gaunančių asmenų skaičių.“</p>	<p>“Darbdavio įpareigojimas gerinti darbo sąlygas gali reikšti didesnes išlaidas darbuotojų sveikatos priežiūrai, o tai sukeltų finansinių nuostolių ir padidintų nepasitenkinimą.”</p>
	Šeimos narių priežiūros problemų sprendimas	<p>“Vaikų ir šeimos narių priežiūros apribojimai ir teisinis reglamentavimas Lietuvoje gana aiškus.”</p>	<p>“Nesame tokia turtinga valstybė, kad visais pasirūpintume ir spręstumėme tokias problemas.”</p> <p>“Nepaveiktų laikinojo nedarbingumo pokyčių.”</p>
	Sveikatingumo programos	<p>“Sveikesnė visuomenė – mažiau nedarbingumo pažymėjimų ir išmokų.”</p>	<p>“Viskas remiasi į pinigus.”</p> <p>“Spendžia visuomenės sveikatos, o ne nedarbingumo klausimus.”</p>

Apibendrinimas. Užsienio šalių patirties analizė gali būti tikslinga priemonė laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimui Lietuvoje. Viena iš pasiūlytų programų buvo išmokų už darbo lankomumą skyrimas, neturėtų nedarbingumo kompensavimas. Šiuo nedarbingumo kontrolės modeliu pasinaudojo Gruzija ir Kanada, įgyvendintos programos apdovanoti darbuotojus, kurie neturėjo nedarbingumo, ženkliai sumažino piktnaudžiavimą laikinuoju nedarbingumu. Vieni ekspertai teigė, kad programa *“padidintų Fondo biudžeto išlaidas”*, *“skatintų žmones dirbti sergant, o tai tik padidintų sergamumą”*. Kiti ekspertai pasisakė, kad tokios programos įgyvendinimas paskatintų *“žmones labiau rūpintis savo sveikata”*, *“nesimuliuoti susirgimų”*. Taigi, dėl šios programos pritaikymo Lietuvoje respondentų nuomonės išsiskyrė.

Darbo sąlygų gerinimas ir pasitenkinimas darbu didinimas yra pasiūlymas, kurį teigiamai vertino visi apklausos dalyviai. Ši nedarbingumo kontrolės priemonė glaudžiai susijusi su darbdavio atsakomybės didinimu ir buvo gana sėkmingai įgyvendinta Norvegijoje. Visi šie respondentų teiginiai tik patvirtina, kad programos įgyvendinimas Lietuvoje atneštų teigiamų rezultatų darbuotojams ir nedarbingumo sistemai, tačiau sukeltų darbdavių nepasitenkinimą ir pasipriešinimą.

Atlikta literatūros analizė parodė, kad pasitaiko dažnų atvejų, kai laikinojo nedarbingumo laikotarpis naudojamas, ne su sveikata susijusiai veiklai – vaikų ar senyvo amžiaus asmenų priežiūrai. Siekiant suprasti, ar tokios situacijos dažnos Lietuvoje paklausėme, ar vaikų ir senyvo amžiaus asmenų priežiūros problemų sprendimas paveiktų laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumą. Programos efektyvumo apklausos dalyviai nepaneigė, tačiau sutiko, kad tai nėra pagrindinis faktorius įtakojantis laikinojo nedarbingumo pokyčius šalyje. Laikinojo nedarbingumo laikotarpis, skirtas vaikų slaugai, gana griežtai apribotas iki 14 kalendorinių dienų, šeimos narių slaugai tik iki 7 dienų, tačiau piktnaudžiavimo atvejų Lietuvoje pasitaiko nedažnai. Vienas iš ekspertų nurodė, kad *„ekonominis nuosmukis paskatino jaunų asmenų emigracija, ko pasėkoje šalyje didėja senyvo amžiaus žmonių, todėl ateities prognozė neigiama“* ir senyvo amžiaus asmenų priežiūros problemų sprendimas gali tapti ypač aktualus.

Dar vienas laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimui pasiūlyta programa buvo sveikatinamo programų skatinimas, prevencinių priemonių vykdymas. Atlikto kiekybinio tyrimo duomenys parodė, kad stipraus ryšio tarp alkoholio vartojimas ir laikinojo nedarbingumo pokyčių Lietuvoje nėra. Tyrimo duomenis išgirdę respondentai buvo nustebę, nes *„žalingų įpročių prevencija ir sveiko gyvenimo būdo ugdymas teigiamai paveiktų netik asmens fizinę savijautą, bet ir emocinę“*. Atlikus pateiktų atsakymų analizę, darytina išvada, kad teigiama užsienio šalių patirtis sveikatingumo programų įgyvendinime ir žalingų sveikatai veiksnių prevencijoje yra puikus pavyzdys Lietuvos

visuomenei.

Atliktu kokybiniu tyrimu siekiama išsiaiškinti laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimo Lietuvoje priemonės ir metodus. Siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomonę šiuo klausimu, interviu metu užduotas klausimas kokie būtų respondentų pasiūlymai nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimui Lietuvoje. Išskirta kokybinė kategorija: nedarbingumo kontrolės programos.

10 lentelė. Ekspertų pasiūlymai dėl laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimo Lietuvoje

Kategorija	Subkategorija	Ekspertų pasisakymai
Pasiūlymai	Žmogiškieji ištekliai	“Nedarbingumo kontrolės specialistų skaičiaus didinimas.” “Prieinamumas pas gydytojų – specialistų sveikatos priežiūros įstaigose gerinimas, nes konsultacijų ir gydymo laukimas yra dažna laikinojo nedarbingumo užtęsimo priežastis.”
	Informaciniai ištekliai	“Informacijos dalinimosi tarp institucijų gerinimas, siekiant, kad žmogus dėl to paties sveikatos sutrikimo negautų kelių išmokų: už NDNT nustatytą darbingumo lygį, algą ar ligos pašalpą, specialiųjų poreikių skirtas garantijas.”
	Teisinės priemonės	„Gydytojų ir asmenų atsakomybės už sveikatą didinimas.“ „Suprantamas ir aiškus nedarbingumo kontrolės ir atsakomybės reglamentavimas teisės aktuose.“

Apibendrinimas. Ekspertų pateikti pasiūlymai apėmė tris pagrindines sritis, kurias reikia tobulinti: žmogiškųjų išteklių ir informacinių technologijų sferos bei teisinis nedarbingumo ir jo kontrolės reglamentavimas. Kaip pasiūlymas paminėtas Lenkijoje įgyvendinamo laikinojo nedarbingumo modelis, kai specialisto, atsakingo už nedarbingumo kontrolę, darbo vieta yra sveikatos priežiūros įstaigoje, atliekama nuolatinė medicininių dokumentų ir, esant poreikiui, asmenų sveikatos būklės ir darbingumo kontrolė.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Atlikus laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę nagrinėjančios mokslinės ir teisinės literatūros analizę darytinės išvados:

- Lietuvos socialinis draudimas grindžiamas universalumo ir solidarumo principais ir padeda įveikti vieną iš socialinių rizikų – ligą, o laikinasis nedarbingumas yra ligos ir motinystės socialinio draudimo dalis.
- Lietuvos nedarbingumo kompensavimo sistema yra mišri – dviejų pakopų: pradinį laikotarpį apmoka darbdavys, vėlesnis - apmokamas iš valstybinio socialinio draudimo fondo - pagrįstas socialinio draudimo išmokomis.
- Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės procesas susidaro iš visų bendrųjų organizacijos valdymo funkcijų: planavimo, organizavimo, valdymo ir vertinimo. Lietuvos laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės planavimo ir organizavimo pagrindiniai aspektai apibrėžti LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme, Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatuose ir Nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo pažymėjimų išdavimo taisyklėse, valdymas – hierarchinis, o vertinimas pagrįstas veiklos audito duomenimis.

2. Išnagrinėjus užsienio šalių laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės organizavimo bei valdymo patirtį, nustatyta, kad laikinojo nedarbingumo pokyčius ir piktnaudžiavimą sistema šalys reguliuoja skirtingais būdais bei priemonėmis:

- piniginės skatinamosios premijos už tai, kad asmuo nesinaudoja laikinojo nedarbingumo atostogomis;
- vaikų ir senyvo amžiaus asmenų priežiūros problemų sprendimas;
- veiksmų, įtakojančių laikinąjį nedarbingumą, kontrolė;
- laikinojo nedarbingumo kompensavimo mechanizmo pokyčiai, sistemos privatizavimas, valstybės ir darbdavio atsakomybės perskirstymas;
- liga suprantama kaip žala sveikatai ir kaip asmens pajamų praradimas, o kontrolės sistema paremta pacientų priežiūra bei laiku paskirtu ir tinkamu gydymu.

Užsienio šalių patirties pritaikymas Lietuvoje gali būti tikslinga nedarbingumo kontrolės priemonė.

- 3.** Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės procesą įtakojančių veiksnių analizės tyrimo rezultatai:
- Lietuvoje apmokėtų laikinojo nedarbingumo ligos dienų skaičius vienam apdraustajam:
 - didžiausias buvo 1991 m. (8,64 dienos);
 - mažiausias – 1995 m. (4,71 dienos).
 - Standartinio nuokrypio duomenys:
 - mažiausi svyravimai buvo laikotarpyje nuo 2000 m. iki 2004 m. (standartinis nuokrypis - 0,43), pastebima didėjimo tendencija, tačiau pokyčių variacija (koeficientas - 8,25) yra mažiausia;
 - rodiklio mažėjimo tendencija ir didžiausi pokyčiai (standartinis nuokrypis - 1,46) bei variacija (koeficientas - 20,73) buvo laikotarpyje nuo 1991 m. iki 1995 m.

Atlikta duomenų analizė parodė, kad tokius laikinojo nedarbingumo pokyčius galimai įtakojo:

- laikinojo nedarbingumo kompensavimo teisinio reglamentavimo keitimas;
- veiksnių, įtakojančių laikinąjį nedarbingumą, rodiklių pokyčiai. Lietuvoje stipriausias laikinojo nedarbingumo ryšys ir duomenų patikimumas patvirtintas su:
 - nacionalinio lygmens faktoriumi - vidutinės metinės temperatūros: $r=0,73$, $r^2=0,53$, $p=0,04$. Iškeliama piktnaudžiavimo prielaida, kad esant geresniems ir poilsiui palankiems orams didėja laikinojo nedarbingumo piktnaudžiavimo atvejų;
 - visuomeninio – organizacinio lygmens faktoriumi - sveikatos priežiūros įstaigų skaičius: $r=-0,7$, $r^2=0,49$, $p=0,07$. Geresnis sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas, tinkamas ir efektyvus gydymas mažina sergamumą ir įtakoja laikinojo nedarbingumo mažėjimą;
 - individualaus lygmens veiksniumi - santuokų skaičius: $r=0,83$, $r^2=0,69$, $p=0,006$. Šeimyninės padėties pokyčiai įtakoja papildomų faktorių atsiradimą: streso ir rūpesčių didėjimą, pajamų mažėjimą dėl pagausėjusios šeimos.

Iškirtų veiksnių kontrolė yra efektyvi priemonė laikinojo nedarbingumo kontrolės gerinimui.

- 4.** Įvertinus kokybinio tyrimo duomenis paaiškėjo:
- Pagrindiniai laikinojo nedarbingumo Lietuvoje trūkumai yra susiję su teisiniu reglamentavimu:
 - teisės aktų hierarchijos nepaisymas;
 - konstitucinės teisinės valstybės, universalumo, solidarumo, protingumo, teisingumo, teisėtumo ir asmeninės atsakomybės, principų nesilaikymas.
 - Ligos pašalpos mokėjimo tvarkos pakeitimas apdraustų asmenų nenaudai susilpnintų pasitikėjimą valstybe, nes bet kokie nenaudingi pokyčiai kelia stresą ir nerimą.
 - Laikinojo nedarbingumo kontrolės efektyvumas ir kokybė padidėtų:

- perskirsčius darbdavio ir valstybės atsakomybę bei padidinus išmokas, nes tai paskatintų sergančius žmones anksčiau kreiptis pas gydytoją ir sumažintų sergamumą;
- darbdavio atsakomybės didinimas paskatintų gerinti darbo sąlygas;
- užsienio šalių patirtis skiriant premijas už nepanaudotas laikinojo nedarbingumo atostogas ir šeimos narių priežiūros problemų sprendimas Lietuvoje yra pakankamas ir stipriai neįtakotų laikinojo nedarbingumo pokyčių;
- Lietuvoje reikalinga trijų pagrindinių sričių tobulinimas: žmogiškųjų išteklių, informacinių technologijų sferos bei teisinio nedarbingumo ir jo kontrolės reglamentavimo.

Pateikta kokybinio tyrimo analizė išreiškia rekomendacijas, kurios gali būti naudingos laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės sistemos tobulinime ir politikos formavime.

BIBLIOGRAFIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Valstybės žinios, 1991, Nr.17-447, Valstybės žinios, 2004, Nr. IX-2535, Nr. 171-6295.
3. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr.111-3574.
4. Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai, Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86, Valstybės žinios, 2001, Nr.10-284.
5. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. liepos 21 d. įsakymu Nr.V-653 /A1-356 patvirtintos Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės, Valstybės žinios, 2010-07-27, Nr. 89-4740.
6. LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. lapkričio 29 d. įsakymas Nr. V-1116/A1-658 “Dėl Lietuvos respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymo Nr.V-533/A1-189 „Dėl teisės aktų, susijusių su elektroniniais nedarbingumo pažymėjimais bei elektroniniais nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimais, patvirtinimo“ ir jį keitusio įsakymo pakeitimo”.
7. LR sveikatos apsaugos ministro 2005m. gruodžio 22d. įsakymas ”Dėl Lietuvos medicinos normos MN 14:2005 “Šeimos gydytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė” patvirtinimo Nr. V-1013”, Valstybės žinios, 2006 01 10, Nr. 3-62.
8. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2009 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. V-486 patvirtinti „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacinės sistemos nuostatai“.
9. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2009 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. V-601 patvirtinta “Sutartis dėl teisės išduoti elektroninius nedarbingumo pažymėjimus bei elektroninius nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus”.
10. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2014 m. vasario 19 d. įsakymu Nr. V-116 patvirtintas “Valstybinio socialinio

draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014-ųjų metų veiklos planas”.

11. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas, Lietuvos Respublikos vardu 2012 m. balandžio 23 d., Vilnius, Administracinė byla Nr. I⁶⁶²-9/2012, Teisminio proceso Nr. 3-65-3-00323-2010-8, Procesinio sprendimo kategorija 17.1.

Moksliniai šaltiniai

12. Alexanderson K. Sickness absence: a review of performed studies with focused on levels of exposure and theories utilized // *Scandinavian Journal of Social Medicine*, vol. 26, no. 4, 1998, p. 241-249.
13. Bartkus A., Senatvės pensijų ir laikinojo nedarbingumo išmokų finansinio tvarumo analizė, Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009, p. 140-142.
14. Bartkus E. V., Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros prognozės lietuvoje ekonominės krizės pradžioje, *Ekonomika ir vadyba*, 2010, Nr. 15.
15. Bieliauskaitė J., Solidarumo vaidmuo socialinėje teisinėje valstybėje, *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 1(1), 2009, p. 79–94.
16. Blau J. M. Know your insurance plan's definition of 'disability', *Practice management*, 2003, p. 58.
17. Clemans-Cope L. et al., Access to and use of paid sick leave among low-income families with children, *Pediatrics*, vol. 122, no. 2, 2008, p. 480-486.
18. Conley R. E., Baggett M. C., Policy analysis-DeKalb County's sick leave incentive program// *Public Personnel Management*, 1990, vol. 19, p. 345-363, prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=6151bff1-937a-4879-893e-33668f50c278%40sessionmgr4004&vid=5&hid=4109>> (žiūrėta 2014 01 10).
19. Cristian D., Management function concerning risk management in public organizations, *Constanta Maritime University's Annals, Romania*, vol. 18, 2012, p. 275-278, prieiga per internetą: <<ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/cmc/annals/275-v18.pdf>>, (žiūrėta 2013 07 02).
20. Earle A., Ayanian J. Z., Heymann J., Work resumption after newly diagnosed coronary heart disease: findings on the importance of paid leave, *Journal of Women's Health*, vol. 15, no. 4, 2006, p. 430-441.
21. Guogis A., Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos, *Socialinis darbas*, Nr. 7(2), 2008, p. 26-34.
22. Guogis A., Dėl Socialinės politikos modelio, *Politologija*. Nr. 4 (28), 2002, 75-94p.

23. Guogis A. et al., Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas, 2000.
24. Guogis A., Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai, Politologija. Nr. 4 (36), 2004, 78-109 p.
25. Hansen H. T., Ingebrigtsen T., Social Class and Sickness Absence in Norway// Acta Sociologica, 2008, vol. 51, p. 309 - 327, prieiga per internetą: <<http://asj.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/content/51/4/309.full.pdf+html>> (žiūrėta 2013 10 12).
26. Hetzler A., Work and sickness: ideology and law, Acta Sociologica, 1981 vol. 24, no. 1/2, p. 75-92.
27. Honeycut T., Mitra S., Learning from others: Temporary and partial disability programs in nine countries, Program for disability research, New Brunswick, 2005, prieiga per internetą: <http://www.dri.uiuc.edu/research/p04-12h/learning_final_report.pdf> (žiūrėta 2014 01 14).
28. Johansen K., Andersen J. S., Mikkelsen S., Pass O., Raffnsøe S., Lynge E., Controlling sickness absence A study of changes in the Danish sickness absence legislation since 1973, Health Policy, vol. 86, 2008, p. 109–118, prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com.skaitykla.mruni.eu/science/article/pii/S0168851007002345>> (žiūrėta 2014 01 19).
29. Kingson E. R., Schulz J. H., Should social security be means-tested?, Social security in the 21st century, New York, NY, Oxford University Press, 1997, p. 41-61.
30. Kvieskienė G., Katinaitė-Lodh R., Nuteistųjų aukštojo mokslo studijos Lietuvoje ir užsienio šalyse: galimybės ir motyvai, Pedagogika, Nr. 110, 2013, p. 49-56.
31. Labriola M., Lund T., Self-reported sickness absence as a risk marker of future disability pension. Prospective findings from the dwecs/dream study 1990–2004, International Journal of Medical Sciences, 2007, p. 153–158.
32. Marwick C., Health workplace: Employers, employees benefit, Journal of the American Medical Association, vol. 268, 1992, p. 341-342.
33. Mastroianni K., Child care arrangements and employee health, AA OHN Journal, vol. 40(2), 1992, p. 78-83.
34. OECD. Transforming disability into ability: Policies to promote work and income security for disabled people, Paris: OECD Publication Offices, 2003, p. 62-74.
35. Peek L. E. et al., State of Illinois sick leave incentive policy: University employees' dysfunctional behavior, Public Personnel Management, vol. 20, 1991, p. 325-338, prieiga per internetą:

- <<http://web.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=6151bff1-937a-4879-893e-33668f50c278%40sessionmgr4004&vid=9&hid=4109>> (žiūrėta 2013 12 17).
36. Platt L., Control, *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*, 2004, p. 196-197, prieiga per internetą: <<http://srmo.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/view/the-sage-encyclopedia-of-social-science-research-methods/n174.xml?rskey=JxmHij&row=3>>, (žiūrėta 2013 06 17).
 37. Predkeliënė R., *Asmens poreikių samprata, klasifikavimas ir atspindėjimas socialinės apsaugos teisėje*, magistro darbas, 2007, Vilnius.
 38. Rada I. C., Pacala A., The Management Evaluation- Control Function of Joint Stock Companies, *Journal of Electrical & Electronics Engineering*, vol. 4, 2011, p. 211-214, prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3b72d096-d231-48a7-b81b-c122ed2c8a93%40sessionmgr12&vid=5&hid=26>>, (žiūrėta 2013 07 04).
 39. Rickert D. et al., An Analysis of an Incentive Sick Leave Policy in a Public Sector Organization, *Public Productivity & Management Review*, vol. 19, no. 1, 1995, p. 60-76.
 40. Robert C. H., Management control systems design within its organizational context: findings from contingency-based research and directions for the future, *Accounting, Organizations and Society*, vol. 28, 2003, p. 127–168, prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com.skaitykla.mruni.eu/science/article/pii/S0361368201000277>>, (žiūrėta 2013 06 23).
 41. Schliwen et al., The administration and financing of paid sick leave, *International Labour Review*, 2011, vol. 150, no. 1-2.
 42. Smith M. F., Planning, Evaluation, *Encyclopedia of Evaluation*, 2005, p. 318, prieiga per internetą: <<http://srmo.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/view/encyclopedia-of-evaluation/n420.xml>>, (žiūrėta 2013 06 12).
 43. Štaras K., Vedlūga T., *Atvejo vadybininko modelio analizės sveikatos sistemos kontekste, Sveikatos politika ir valdymas - Mokslo darbai*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, Nr. 1(4).
 44. Stone R. I., Short P. F., The competing demands of employment and informal caregiving to disabled elders// *Medical Care*, vol. 28(6), 1990, p. 513-526.
 45. Vaišvila A., *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*, Vilnius: Litimo, 2000, p. 88.
 46. Valiukas P., *Teisėtų lūkesčių principo turinio įgyvendinimas valstybės tarnyboje*, magistro baigiamasis darbas, 2011.
 47. Vanagas R., Vyšniauskienė L. *Vadybos pagrindai*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, 85

- p, prieiga per internetą: < <http://ebooks.mruni.eu/reader/vadybos-pagrindai/165>>, (žiūrėta 2013 05 13).
48. Vijayakumar U., Top management control functions for information systems in small and medium enterprises, *Informatica Economica*, vol. 13, no. 4, 2009, p. 109 – 115, prieiga per internetą: <<http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=106e0443-5de9-45ff-ad57-f64b287fe065%40sessionmgr4003&vid=5&hid=4107>> (žiūrėta 2013 05 13)
49. Virtanen M., et al., Sickness absence as a risk factor for job termination, unemployment, and disability pension among temporary and permanent employees, *Occup Environ Me*, no. 63(3), 2006, p. 212–7.
50. Williams B., Planning, *Encyclopedia of Evaluation*, 2005, p. 317-318, prieiga per internetą: <<http://srmo.sagepub.com.skaitykla.mruni.eu/view/encyclopedia-of-evaluation/n419.xml?rskey=6ONQM9&row=1>> (žiūrėta 2013 06 11).
51. Zald M. N. On the Social Control of Industries, *Social Forces*, vol. 57, no. 1, 1978, p. 79-102.

Internetiniai šaltiniai

52. Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema – EPTS, prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/lt/klausimai/epts>> (žiūrėta 2013 12 14).
53. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys, 2012, prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.24143>> (žiūrėta 2013 12 16).
54. VSDFV pranešimai spaudai, prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=24609&page_nr=>> (žiūrėta 2013 08 14).
55. VSDFV veikla, prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/lt/veikla>> (žiūrėta 2014 02 14).

Survilaitė A. Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės organizavimas / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. A. Gaižauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2014.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo siekiamybė buvo išanalizuoti ir įvertinti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės sampratą, proceso pokyčius įtakojančius veiksniai ir Lietuvoje vykdomos nedarbingumo kontrolės efektyvumą bei kokybę.

Pirmoje magistro baigiamojo darbo dalyje, atlikta laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės literatūros ir teisinio reglamentavimo analizė. Šioje darbo dalyje susipažinta su laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės proceso, organizuojamo Lietuvoje, pagrindiniais aspektais, pateikta užsienio šalių patirtis bei programų, įgyvendintų siekiant kontroliuoti laikinojo nedarbingumo pokyčius, pavyzdžiai. Veiksnų ir proceso kokybės analizės atlikimui naudoti kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenys. Tyrimo metu buvo siekiama apibrėžti egzistuojančius ryšius tarp laikinojo nedarbingumo ir veiksnų, galimai įtakojančių laikinojo nedarbingumo pokyčius, įvertinti kiek nedarbingumo ir jo kontrolės valdymas yra tinkamas, efektyvus bei rezultatyvumas ir kokią naudą teikia visuomenei. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos tyrimų rezultatų analizės išvados ir tyrimo metu iškeltos Lietuvos laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės politikos formavimo rekomendacijos.

Raktiniai žodžiai: laikinasis nedarbingumas, nedarbingumo kontrolė, socialinis draudimas, ligos pašalpa, nedarbingumo pažymėjimas.

Survilaitė A. Sickness absence and its control organisation. Public Administration Master's thesis. The head Assoc. Dr. A. Gaižauskienė. - Vilnius: Politics and Management Faculty, 2014.

ANNOTATION

Master's thesis purpose was to analyze and assess the sickness absence and its control concept, the factors influencing changes in the process and the sickness absence control efficiency and quality in Lithuania.

The first part of master's thesis was to evaluate sickness absence and its control in literature review and analysis of legal regulation. More detail analysis was focused on Lithuania's sickness absence and its control process main aspects and provided experience of foreign countries and programs implemented in order to monitor changes in sickness absence. Factors were used on the quality of analysis using quantitative and qualitative research data. The study was designed to determine the relationship between sickness absence and the factors potentially influencing changes in sickness absence, evaluate sickness absence control is appropriate, effective and efficient and the benefit of the public. The last part contains the results and analysis of the study, bringing Lithuania's sickness absence and its control policy-making recommendations.

Keywords: sickness absence, sick leave control, social insurance, sickness allowance, sickness benefit, sick certificate.

Survilaitė A. Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės organizavimas / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. A. Gaižauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2014.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema orientuota į VSDFV 2014 m. išskeltus veiklos planus, kurie susiję su laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės sistemos išteklių tobulinimu, problemų išskyrimu ir sprendimu bei veiklos kokybės gerinimu. Sprendimai dėl išmokų ligos atveju turi didelę įtaką asmens gyvenimo kokybei ir visuomenei. Darbas unikalus tuo, kad pateikia laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės politikos sistemine analizę, o atlikti tyrimai iškelia sistemos tobulinimo metodus.

Siekiant išanalizuoti darbo temą įvardijamas jo tikslas – nustatyti laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės procesą įtakojančius veiksniai bei atskleisti sistemos tobulinimo būdus. Baigiamojo darbo pagrindiniai uždaviniai yra išnagrinėti laikinąjį nedarbingumą ir jo kontrolę nagrinėjančią mokslinę literatūrą bei teisinį reglamentavimą, apžvelgti užsienio šalių patirtį, ištirti procesą įtakojančius veiksniai, įvardinti problemas bei pateikti rezultatus ir pasiūlymus tyrimo metu nustatytoms problemoms spręsti. Laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės proceso tyrimo metodai apima mokslinės literatūros ir teisės aktų sistemine analizę bei kiekybinių, statistinių, ir kokybinių, ekspertų apklausos metu gautų, duomenų analizę.

Atlikta literatūros ir tyrimų duomenų analizė parodė, kad vienas iš nedarbingumo ir jo kontrolės proceso tobulinimo metodų galėtų būti užsienio šalių nedarbingumo kontrolės praktiniai įgyvendinimo pavyzdžiai: programų, skatinančių asmenų sergamumo mažėjimą, įgyvendinimas ir laikinojo nedarbingumo kompensavimo sistemos keitimas: darbdavio atsakomybės ir trumpalaikio nedarbingumo išmokų didinimas, reikalaujamo ligos išmokai stažo ilginimas. Tyrimo metu nustatyta, kad nacionalinių, visuomeninių ir individualių veiksmų, žmogiškųjų ir informacinių išteklių kontrolė bei laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės teisinės bazės derinimas teigiamai paveiktų Lietuvoje organizuojamos kontrolės proceso efektyvumą ir kokybę.

Darbe pateiktos laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės sistemos kokybės ir efektyvumo gerinimo rekomendacijos gali suteikti naudingos informacijos laikinojo nedarbingumo ir jo kontrolės politikos formuotojams, vykdytojams bei darbdaviams.

Raktiniai žodžiai: laikinasis nedarbingumas, nedarbingumo kontrolė, socialinis draudimas, ligos pašalpa, laikinojo nedarbingumo pažymėjimas.

Survilaitė A. Sickness absence and its control organisation. Public Administration Master's thesis. The head Assoc. Dr. A. Gaižauskienė. - Vilnius: Politics and Management Faculty, 2014.

SUMMARY

Master thesis focused on “State Social Insurance Fund Board Under the Ministry of Social Security and Labour” operation plans raised in 2014, which are related to the sickness absence and control system resources development problems and solutions the exclusion of quality improvement. Decisions on sickness benefits have significant impact on a person’s quality of life and society. The thesis is unique because it provides sickness absence and systematic control policy analysis, research methods provides improvement in the system.

In order to analyze the topic of the thesis, the goal is – to evaluate the sickness absence and its control process influencing factor and uncover ways to improve the system. The thesis is to analyze the main challenges of a temporary sickness absence and its control in scientific literature and legal framework, review foreign experience and explore the factors influencing it, identify the problems and present the results, suggestions during the investigation identified problems. Sickness absence and the process of control methods include literature and legislation systematic analysis and quantitative statistical and qualitative expert interviews obtained during data analysis.

A literature study and analysis of the data showed that one of the sickness absence and the control process improvement methods is in foreign control of sickness absences practical implementation examples of programs to encourage people of morbidity reduction, implementation and sickness compensation system change: the employer’s liability and short-term sickness absence benefits increase, the sickness benefit record extension. The study found that national, social and individual factors, human and information resources and control of sickness absences and its control of the legal framework for coordination positively affected Lithuania’s organized control process of efficiency and quality.

The paper presents the sickness absence and the control system recommendations for improvements, efficiency and quality, provides useful information for the sickness absences and the control policy makers, practitioners and employers.

Keywords: sickness absence, sick leave control, social insurance, sickness allowance, sickness benefit, sick certificate.

PRIEDAI

PATVIRTINTA

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos
Vilniaus skyriaus direktoriaus

2011 m. gruodžio 19 d. įsakymu Nr. V -99

**PAŠALPŲ IR NEDARbingUMO KONTROLĖS SKYRIAUS VYRIAUSIOJO SPECIALISTO
PAREIGYBĖS APRAŠYMAS**

I. PAREIGYBĖS CHARAKTERISTIKA

1. Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus vyriausiojo specialisto pareigybė yra karjeros valstybės tarnautojo pareigybė.

2. Pareigybės lygis – A.

3. Pareigybės kategorija – 11.

II. PASKIRTIS

4. Pašalpų ir nedarbingumo kontrolės skyriaus (toliau - Skyrius) vyriausiojo specialisto pareigybė reikalinga vykdyti nedarbingumo, nėštumo ir gimdymo atostogų ir profesinės reabilitacijos pažymėjimų išdavimo ir tęsimo bei darbingumo lygio nustatymo pagrįstumo patikrinimus ir teikti išvadas nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais/nedraudiminiais įvykiais bei profesinių ligų nustatymo pagrįstumo klausimais.

III. VEIKLOS SRITIS

5. Šias pareigas einančio valstybės tarnautojo specialioji veiklos sritis – nedarbingumo kontrolės vykdymas.

IV. SPECIALŪS REIKALAVIMAI ŠIAS PAREIGAS EINANČIAM VALSTYBĖS TARNAUTOJUI

6. Valstybės tarnautojas, einantis šias pareigas, turi atitikti šiuos specialius reikalavimus:

6.1. Turėti aukštąjį universitetinį arba jam prilygintą biomedicinos mokslų studijų srities, medicinos, visuomenės sveikatos, slaugos, farmacijos arba reabilitacijos krypties išsilavinimą (igijus vientisųjų universitetinių studijų magistrantūros arba bakalauro kvalifikacinį laipsnį).

6.2. Būti susipažinęs su Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės tarnybą, viešąjį administravimą, valstybinį socialinį draudimą, neįgaliųjų socialinę integraciją, žalos atlyginimą dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga, sveikatos draudimą bei sistemą, medicinos praktiką, darbuotojų saugą ir sveikatą, pacientų teises ir žalos sveikatai atlyginimą reglamentuojančiais teisės aktais bei Europos Tarybos reglamentais, tarpvalstybinių sutarčių nuostatomis tiek, kiek šių teisės aktų nuostatos susijusios su nedarbingumo kontrole ir pašalpų, išmokų, žalos atlyginimo skyrimu ir mokėjimu, nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) ir profesinių ligų pripažinimu draudiminius įvykiais, draudimo sumų apskaičiavimu. Išmanyti teisės aktus, reglamentuojančius ligos ir motinystės socialinį draudimą, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinį draudimą, laikinojo nedarbingumo, darbingumo lygio, profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio, profesinių ligų nustatymą, ginčų dėl neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo nagrinėjimą, nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų, darbingumo lygio pažymų, profesinės reabilitacijos pažymėjimų išdavimą, nedarbingumo kontrolės vykdymą, nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) ir profesinių ligų pripažinimą draudiminius įvykiais bei nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) ir profesinių ligų tyrimą, draudiminio įvykio padarinių vertinimą dėl draudimo sumų apskaičiavimo asmenims, draudžiamiesiems valstybės lėšomis, žalos atlyginimą asmenims, likvidavusiems Černobylio atominės elektrinės padarinius, ir gebėti šių teisės aktų nuostatas taikyti praktiškai.

6.3. Mokėti dirbti Microsoft Office programiniu paketu.

6.4. Gebėti savarankiškai planuoti ir organizuoti savo darbą.

6.5. Būti susipažinęs su dokumentų tvarkymo ir apskaitos, teisės aktų rengimo taisyklėmis, sklandžiai dėstyti mintis raštu ir žodžiu.

V. ŠIAS PAREIGAS EINANČIO VALSTYBĖS TARNAUTOJO FUNKCIJOS

7. Šias pareigas einantis valstybės tarnautojas vykdo šias funkcijas:

7.1. Atlieka nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo ir tęsimo pagrįstumo bei teisėtumo patikrinimus asmens sveikatos priežiūros įstaigose bei vertina laikinojo nedarbingumo nustatymo asmeniui teisingumą.

7.2. Tikrina darbingumo lygio nustatymo teisingumą, teisės aktų nustatyta tvarka ginčija Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDNT) priimtus sprendimus, NDNT kvietimu dalyvauja NDNT posėdžiuose vertinant asmenų darbingumo lygį, vertina profesinės ligos diagnozės nustatymą, teisės aktų nustatyta tvarka šią diagnozę ginčija Centrinėje darbo medicinos ekspertų komisijoje (toliau – CDMEK) bei dalyvauja CDMEK posėdžiuose sprendžiant ginčijamų profesinių ligų diagnozių nustatymo pagrįstumą.

7.3. Vertina draudiminio įvykio padarinius apdraustiesiems, draudžiamiesiems valstybės lėšomis dėl nelaimingų atsitikimų tarnyboje, teikia išvadas dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais ar nedraudiminiais įvykiais bei profesinių ligų pagrįstumo nustatymo klausimais.

7.4. Rengia ir teikia Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį: 1) patikrinimo pažymas/išvadas dėl nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo ir tęsimo pagrįstumo bei teisėtumo, dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais ar nedraudiminiais įvykiais bei draudiminio įvykio padarinių įvertinimo; 2) išvadas dėl sprendimų leisti asmens sveikatos priežiūros įstaigoms medicininius dokumentus (išduotus kitose valstybėse) pakeisti į nedarbingumo pažymėjimus ar nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus bei išduoti nedarbingumo pažymėjimus ar nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus už praeitą nedarbingumo laikotarpį; 3) aktus dėl žalos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui nustatymo, kai asmens sveikatos priežiūros įstaigos nepagrįstai išdavė ar tęsė nedarbingumo pažymėjimus arba nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus, bei teikia pasiūlymus dėl nepagrįstai išmokėtų pašalpų išieškojimo iš asmens sveikatos priežiūros ar profesinės rehabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos, ar pašalpų gavėjų; 4) pasiūlymus dėl NDNT teritorinių skyrių priimtų sprendimų planinių ir neplaninių patikrinimų iniciavimo.

7.5. Pildo ir išduoda reikalingus dokumentus, susijusius su asmens laikinuoju nedarbingumu bei nėštumo ir gimdymo atostogomis Europos Tarybos reglamentuose nustatytais atvejais ir E formų (E 115, E 116, E 117, E 118 su priedu) išdavimo nustatyta tvarka.

7.6. Direktoriaus pavaduotojui pagal kuravimo sritį pavedus, atstovauja Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyriui (toliau - Teritorinis skyrius): 1) asmens sveikatos priežiūros įstaigų Gydytojų konsultacinėse komisijose (toliau – GKK) ginčijamais laikinojo nedarbingumo ekspertizės atvejais; 2) NDNT posėdžiuose - ginčijant NDNT teritorinių skyrių sprendimus dėl asmenims nustatyto darbingumo lygio ir nagrinėjant NDNT teritorinių skyrių patikrinimų rezultatus; 3) Ginčų komisijoje - ginčijant NDNT direktoriaus sprendimus dėl asmenims pakartotinai nustatyto

darbingumo lygio; 4) CDMEK posėdžiuose - ginčijant profesinių ligų diagnozių nustatymą; 5) Nelaimingo atsitikimo tyrimo komisijose - tiriant sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe bei ūmias profesines ligas.

7.7. Analizuoja ir apibendrina informaciją apie laikinąjį nedarbingumą, darbingumo lygio nustatymą, nustatytas profesines ligas bei teikia išvadas Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį.

7.8. Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį pavedus, vertina asmens sveikatos priežiūros įstaigų pateikiamus dokumentus sutarčių sudarymui su Teritoriniu skyriumi dėl teisės išduoti ir tęsti nedarbingumo pažymėjimus bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus, vykdo šių sutarčių laikymosi priežiūrą.

7.9. Konsultuoja asmens sveikatos priežiūros įstaigas, apdraustuosius, draudėjus nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo, laikinojo nedarbingumo ekspertizės ir nedarbingumo kontrolės, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais ar nedraudiminiais įvykiais, draudiminio įvykio padarinių vertinimo dėl draudimo sumų apskaičiavimo asmenims, draudžiamiesiems valstybės lėšomis, klausimais.

7.10. Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį pavedus, nagrinėja apdraustųjų, draudėjų ir gyventojų, asmens sveikatos priežiūros ir kitų įstaigų bei organizacijų skundus ir pareiškimus, rengia atsakymų projektus.

7.11. Tikrina profesinės reabilitacijos pažymėjimų tęsimo pagrįstumą.

7.12. Kaupia, sistemina ir saugo dokumentus, susijusius su šios pareigybės funkcijų vykdymu, pagal patvirtintą dokumentacijos planą formuoja, tvarko ir saugo bylas, teisės aktų nustatyta tvarka perduoda jas į Teritorinio skyriaus archyvą bei Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį pavedus, ruošia jų perdavimą į Fondo valdybos trumpalaikio saugojimo dokumentų saugyklas.

7.13. Planuoja savo darbą, dalyvauja rengiant Skyriaus veiklos planus ir įgyvendina veiklos plane numatytas priemones, dalyvauja įgyvendinant veiklos planavimo, veiklos vertinimo, rizikos ir kokybės valdymo, korupcijos ir kitos nesąžiningos veiklos prevencijos procedūras.

7.14. Analizuoja Skyriaus funkcijų vykdymui reikalingų duomenų poreikį bei teikia Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį siūlymus dėl Skyriaus funkcijų vykdymui reikalingos programinės įrangos kūrimo ir tobulinimo.

7.15. Teritorinio skyriaus direktoriui, jo pavaduotojui pagal kuravimo sritį, Skyriaus vedėjui ar jo pavaduotojui pagal veiklos sritį pavedus, dalyvauja darbo grupių ir komisijų veikloje bei pasitarimuose.

7.16. Teritorinio skyriaus direktoriui ar jo pavaduotojui pagal kuravimo sritį pavedus, atstovauja Teritoriniam skyriui valstybės valdžios ir valdymo, vietos savivaldos institucijose, kitose įstaigose, įmonėse ir organizacijose Skyriaus kompetencijai priskirtais klausimais.

7.17. Bendradarbiauja su Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, jos administravimo įstaigų ir Teritorinio skyriaus specialistais šios pareigybės kompetencijai priskirtais klausimais.

7.18. Skyriaus vedėjui pavedus, pavaduoja kitą Skyriaus specialistą pagal pareigybės kompetenciją jam nesant darbe.

7.19. Vykdo kitas teisės aktų nustatytas funkcijas, kitus Teritorinio skyriaus direktoriaus, jo pavaduotojo pagal kuravimo sritį, Skyriaus vedėjo ar jo pavaduotojo pagal veiklos sritį pavedimus.

VI. ŠIAS PAREIGAS EINANČIO VALSTYBĖS TARNAUTOJO PAVALDUMAS

8. Vyriausiasis specialistas yra tiesiogiai pavaldus Skyriaus vedėjui.

Sutarties tipinė forma

PATVIRTINTA

Valstybinio socialinio draudimo fondo
valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo
ministerijos direktoriaus

2009 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. V-601

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS

_____ SKYRIUS

(Asmens sveikatos priežiūros įstaigos pavadinimas)

SUTARTIS

DĖL TEISĖS IŠDUOTI ELEKTRONINIUS NEDARHINGUMO PAŽYMĖJIMUS BEI
ELEKTRONINIUS NĖŠTUMO IR GIMDYMO ATOSTOGŲ PAŽYMĖJIMUS

Nr. _____

(data)

(sudarymo vieta)

1. SUTARTIES ŠALYS

1.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos _____ skyrius (toliau –
Skyrius), atstovaujamas direktoriaus (-ės) _____ .

1.2. _____ , kodas
_____, (toliau – Įstaiga), atstovaujama Įstaigos direktoriaus (-ės) (vyriausiojo gydytojo
(-os)) _____ .

2. SUTARTIES OBJEKTAS

2.1. Sutarties šalys susitaria dėl elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų (toliau – Elektroniniai pažymėjimai) išdavimo Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistemoje (toliau – EPTS) tvarkos.

2.2. Sutartis suteikia teisę Įstaigos gydytojams, nurodytiems sutarties priede, pagal jų licencijose nurodytą veiklos sritį išduoti Elektroninius pažymėjimus laikinai nedarbingiems asmenims, nėščioms ir pagimdžiusioms moterims, šeimos narį slaugantiems ar sveiką vaiką prižiūrintiems asmenims, kurie yra apdrausti ligos ir motinystės socialiniu draudimu bei nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga socialiniu draudimu, registruotiems teritorinėje darbo biržoje bedarbiams bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams.

3. BENDROSIOS NUOSTATOS

3.1. Elektroninių pažymėjimų išdavimo tvarką reglamentuoja Sveikatos apsaugos ministro ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintos Nedarbingumo pažymėjimų bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų išdavimo taisyklės (toliau – Taisyklės) ir Elektroninių nedarbingumo pažymėjimų bei elektroninių nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimų pildymo ir išdavimo pereinamuoju laikotarpiu tvarkos aprašas (toliau – Tvarkos aprašas).

3.2. Vykdydamos sutarties sąlygas šalys vadovaujasi Valstybinio socialinio draudimo įstatymu, Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymu, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, Sveikatos priežiūros įstaigų įstatymu, Medicinos praktikos įstatymu, Civiliniu kodeksu, kitais įstatymais, Vyriausybės nutarimais, Sveikatos apsaugos ministro įsakymais, Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymais, kitais teisės aktais.

4. ŠALIŲ ĮSIPAREIGOJIMAI

4.1. Skyrius įsipareigoja:

4.1.1. Suteikti prieigą prie EPTS sutarties priede nurodytiems gydytojams arba Įstaigos informacinei sistemai.

4.1.2. Administruoti EPTS naudotojus.

4.1.3. Per dvi darbo dienas nuo sutarties pasirašymo dienos, suteikti sutarties priede nurodytiems Įstaigos darbuotojams prieigą ir pateikti (raštu) prisijungimo vardus. Prisijungimo slaptažodžiai kiekvienam naudotojui išsiunčiami asmeniškai elektroniniu paštu. Jei Įstaiga prie EPTS jungiasi per savo informacinę sistemą, tai jai yra suteikiamas sistemos identifikatorius ir slaptažodis bei sukuriamas tiesioginė prieiga prie integracinių servisų iš administratoriaus nurodytų IP adresų.

4.1.4. Užtikrinti informacijos apie asmens sveikatą konfidencialumą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Asmens duomenis teikti, naudoti ir jų apsaugą užtikrinti Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme nustatyta tvarka.

4.1.5. Skyriui iškvietus laikinai nedarbingą asmenį į Gydytojų konsultacinės komisijos (toliau – GKK) posėdį darbingumo patikrinimui apie tai, ne vėliau kaip kitą darbo dieną (faksu, elektroniniu paštu ar kitu būdu) informuoti Įstaigą, gydantį gydytoją ir GKK.

4.1.6. Užtikrinti EPTS 98% pasiekiamumą darbo dienomis nuo 7 val. iki 18 val.

4.1.7. Konsultuoti Įstaigos gydytojus Elektroninių pažymėjimų išdavimo EPTS klausimais tel..... Vartotojai konsultuojami darbo dienomis nuo 7 val. iki 20 val. Sistemos veikimas stebimas ir techninis palaikymas atliekamas darbo dienomis nuo 7 val. iki 18 val. Kitu laiku sistema veikia, tačiau jos veikimas nestebimas ir techninė priežiūra neatliekama.

4.2. Įstaiga įsipareigoja:

4.2.1. Elektroninius pažymėjimus išduoti vadovaujantis Taisyklėmis ir Tvarkos aprašu.

4.2.2. Užtikrinti informacijos apie asmenį konfidencialumą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Asmens duomenis teikti, naudoti ir jų apsaugą užtikrinti Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme nustatyta tvarka.

4.2.3. Užtikrinti, kad Įstaigos darbuotojai pirmojo prisijungimo prie EPTS metu pasikeistų slaptažodį.

4.2.4. Išduoti Elektroninius pažymėjimus tik pagal Įstaigos ir gydytojų licencijas.

4.2.5. Elektroninius nedarbingumo pažymėjimus išduoti tik laikinai nedarbingiems asmenims, slaugantiems šeimos narius ar vaiką prižiūrintiems asmenims, esant medicininėms indikacijoms, pagrindžiančioms laikinąjį nedarbingumą, slaugos ar vaiko priežiūros būtinumą.

4.2.6. Išduodant Elektroninius pažymėjimus, asmeniui atspausdinti Pranešimą apie išduotą nedarbingumo pažymėjimą arba Pranešimą apie išduotą nedarbingumo bei nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimą.

4.2.7. Teisės aktų nustatyta tvarka pildyti su laikinojo nedarbingumo nustatymu susijusius ir laikinąjį nedarbingumą įrodančius medicininius dokumentus, įrašus medicininiuose dokumentuose daryti

įskaitomai.

4.2.8. Užtikrinti, kad gydytojai išvadose apie suteiktas asmens sveikatos priežiūros paslaugas įrašytų ir duomenis apie laikinąjį nedarbingumą.

4.2.9. Skyriui nustačius Taisyklių ar Tvarkos aprašo pažeidimus, pateikti Įstaigos vadovo išvadas Skyriui patikrinimo akte ar pažymoje nurodytais terminais.

4.2.10. Skyriaus vyriausiajam specialistui (nedarbingumo kontrolei) pareikalavus, nedelsiant (tą pačią dieną) pateikti medicininius dokumentus, reikalingus patikrinimui. Dokumentų kopijavimo ir tvirtinimo tvarka nustatoma Įstaigos ir Skyriaus papildomu susitarimu ir įforminama kaip sutarties priedas.

4.2.11. Sudaryti sąlygas Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Fondo valdyba) ir Skyriaus vyriausiems specialistams (nedarbingumo kontrolei) kontroliuoti Elektroninių pažymėjimų išdavimo pagrįstumą ir teisėtumą.

4.2.12. Nedelsiant informuoti Skyrių apie Įstaigos ar/ir gydytojo licencijos galiojimo sustabdymą ar panaikinimą, Įstaigos veiklos nutraukimą bei sutarties priede nurodytų duomenų pasikeitimus.

4.2.13. Force majeure atveju laikinai nedarbingu pripažintam asmeniui išduoti Medicininę pažymą (forma Nr. 094/a), kuri vėliau keičiama į Elektroninį pažymėjimą. Medicininė pažyma, kurios pagrindu išduotas Elektroninis pažymėjimas lieka pažymėjimą išdavusioje Įstaigoje, kartu su asmens mediciniais dokumentais.

4.2.14. Jeigu dėl objektyvių priežasčių Įstaiga iki jos darbo dienos pabaigos negali naudotis EPTS, ne vėliau, kaip kitą darbo dieną informuoti Skyrių (elektroniniu paštu, faksu, ar kitomis šioje Sutartyje aptartomis ryšio priemonėmis).

5. YPATINGOSIOS SĄLYGOS

5.1. Skyrius turi teisę tikrinti Įstaigos laikinojo nedarbingumo ekspertizės kokybę bei Elektroninių pažymėjimų išdavimo pagrįstumą ir teisėtumą.

5.2. Šalys gali (Taisyklių nustatytais atvejais privalo) susitarti dėl papildomų, Sutartyje nenumatytų sąlygų. Toks susitarimas įforminamas raštu kaip sutarties priedas, kuris įsigalioja, kai jį pasirašo abi sutarties šalys.

6. SUTARTIES ŠALIŲ ATSAKOMYBĖ

6.1. Įstaiga privalo atlyginti Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – VSDF) biudžetui žalą, padarytą dėl jos darbuotojų neteisėtų veiksmų. Žala VSDF biudžetui yra ligos ir motinystės pašalpų sumos, kurios išmokėtos iš VSDF biudžeto pagal Įstaigos nepagrįstai ir/ar neteisėtai išduotus Elektroninius pažymėjimus. Pagal šią sutartį neteisėtais veiksmais laikomi šie atvejai, kai:

6.1.1. Elektroninis pažymėjimas išduotas, nesant laikinąjį nedarbingumą, slaugą ar vaiko priežiūrą, nėštumą ir gimdymą pagrindžiančių įrašų asmens sveikatos istorijose (neaprašius asmens nusiskundimų ir objektyvaus tyrimo duomenų).

6.1.2. Elektroninis pažymėjimas išduotas be asmens apžiūros.

6.1.3. Elektroninis pažymėjimas išduotas ne pagal Įstaigos ar/ir gydytojo licenciją.

6.1.4. Gydytojas nustato elgesio taisyklių nedarbingumo metu pažeidimą, tačiau pažeidimo nenurodo EPTS.

6.1.5. Elektroninis pažymėjimas išduotas be GKK išvados, kai pagal Taisykles būtina GKK išvada.

6.1.6. Nustatoma, kad Elektroninis pažymėjimas išduotas atgaline data be Skyriaus raštiško leidimo, kai pagal Taisykles toks leidimas reikalingas.

6.1.7. Nustatoma, kad asmuo dėl nukreipimo į Neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vertintas GKK vėlesniais terminais nei nustatyta Taisyklėse.

6.1.8. Kiti atvejai, kai nustatoma, kad Elektroninis pažymėjimas, pagal kurį buvo išmokėta ligos ar motinystės pašalpa iš VSDF biudžeto, išduotas nepagrįstai ir/ar pažeidus Taisyklėse nustatytus reikalavimus.

6.2. Skyriui nustačius, kad Įstaiga neteisėtais veiksmais padarė žalą VSDF biudžetui, pastaroji privalo žalą atlyginti ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo patikrinimo akto gavimo dienos, o apskundus patikrinimo aktą Fondo valdybai ir esant pastarosios sprendimui, kad pažeidimus ir žalą Skyrius nustatė teisėtai ir pagrįstai, ne vėliau kaip per 10 kalendorinių dienų nuo sprendimo gavimo dienos.

7. SUTARTIES GALIOJIMAS IR NUTRAUKIMAS

7.1. Ši sutartis įsigalioja 200_ m. _____ d. ir yra neterminuota.

7.2. Sutartis gali būti nutraukta vienos iš šalių iniciatyva, kitą šalį perspėjus ne vėliau kaip prieš 14 kalendorinių dienų iki sutarties nutraukimo.

8. KITOS SĄLYGOS

8.1. Vykdydamos šios sutarties sąlygas, šalys vadovaujasi Lietuvos Respublikos įstatymais ir kitais norminiais teisės aktais.

8.2. Visus kilusius ginčus sutarties šalys sprendžia tarpusavio susitarimais. Nepavykus ginčo išspręsti per 1 (vieną) mėnesį nuo vienos iš Susitarimo šalių rašytinio prašymo spręsti ginčą pateikimo dienos, ginčai sprendžiami įstatymų nustatyta tvarka.

8.3. Sutartis sudaryta lietuvių kalba dviem egzemplioriais, turinčiais vienodą teisinę galią, po vieną egzempliorių kiekvienai Šaliai.

8.4. Sutartis turi priedą "Gydytojų, turinčių teisę išduoti ir tęsti elektroninius nedarbingumo pažymėjimus ir elektroninius nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus bei įstaigos darbuotojų, turinčių naudotojo teises EPTS, sąrašas".

8.5. Sutarties priedas ir sutarties pakeitimai bei papildymai laikomi neatskiriama sutarties dalimi.

8.6. Sutartis, taip pat jos pakeitimai ir papildymai galioja tik tada, kai jie surašyti raštu ir patvirtinti abiejų šalių antspaudais ir atstovų parašais, išskyrus šalių teisinio statuso, pavadinimo ar kitų rekvizitų, kontaktinių duomenų pakeitimus ir patikslinimus.

8.7. Sutarties šalys įsipareigoja per 3 (tris) darbo dienas raštu pranešti viena kitai apie šalių teisinio statuso, pavadinimo ar kitų rekvizitų, kontaktinių duomenų pakeitimus ir patikslinimus.

9. ŠALIŲ JURIDINIAI REKVIZITAI

Fondo valdybos _____ skyrius _____

(adresas, juridinio asmens kodas, atsiskaitomoji sąskaita banke)

(Asmens sveikatos priežiūros įstaigos pavadinimas, adresas, juridinio asmens kodas, atsiskaitomoji sąskaita banke)

Skyriaus (vadovo ar kito atstovo pareigų pavadinimas) (Parašas) (Vardas ir pavardė)

A.V.

Įstaigos (vadovo ar kito atstovo pareigų pavadinimas)

(Parašas)

(Vardas ir pavardė)

A.V.

SUDERINTA

Lietuvos Respublikos

sveikatos apsaugos ministerijos

2009 m. birželio 4 d. raštu Nr. 10-(10.6-33)-3273

INTERVIU KLAUSIMAI

1. Kokius teisinės bazės, susijusios su nedarbingumo kontrole, trūkumus išskirtumėte?
2. Kaip vertinate pasiūlymą skiriant ligos pašalpą keisti išmokų skaičiavimo tvarką ar/ir dydžius?
3. Kaip manote ar ligos pašalpos mokėjimo tvarkos pakeitimas apdraustų asmenų nenaudai susilpnintų pasitikėjimą valstybe ir pažeistų teisėtų lūkesčių principą?
4. Kaip manote kurių iš išvardintų nedarbingumo kontrolės programų pritaikymas Lietuvoje labiausiai padidintų nedarbingumo kontrolės efektyvumą? Kodėl?
 - Išmokos už darbo lankomumą;
 - Darbo sąlygų gerinimas, pasitenkinimo darbu didinimas;
 - Vaikų bei senyvo amžiaus asmenų priežiūros problemų sprendimas;
 - Sveikatingumo programų skatinimas, prevencinių programų vykdymas;
5. Kokie būtų Jūsų pasiūlymai nedarbingumo kontrolės efektyvumo gerinimui Lietuvoje?